

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN
CENTRE FOR HUMAN
RIGHTS

Situācijas testēšanas izmantošana diskriminācijas pierādīšanai

**Salīdzinošās judikatūras
analīzes veikšana starp dažādām
Eiropas Savienības dalībvalstīm**

Latvijas Cilvēktiesību centrs

2014

LATVIJAS
CILVĒKTIESĪBU
CENTRS

LATVIAN
CENTRE FOR HUMAN
RIGHTS

Projekts tiek finansēts ar Eiropas Savienības PROGRESS programmas atbalstu.

Pārskats ir publicēts projekta „Dažādi cilvēki, atšķirīga pieredze, viena Latvija” Nr.JUST/2012/PROG/AG/AD/3730 ietvaros. Par publikācijas saturu atbild biedrība „Latvijas Cilvēktiesību centrs”, un tajā nav atspoguļots Eiropas Komisijas viedoklis.

Vāka noformējums un makets: SIA „MicroDot”

© Latvijas Cilvēktiesību centrs, 2014

Alberta iela 13, 7. stāvs, Rīga, LV-1010, Latvija
Tālrunis (+371) 67039290
Fakss (+371) 67039291
www.cilvektiesibas.org.lv

KOPSAVILKUMS

Pētījums sniedz pārskatu par situācijas testēšanu kā potenciālu tiesās diskriminācijas pierādīšanas metodi, lai sekmētu informētību un izpratni un veicinātu metodes izmantošanu Latvijā.

Pētījumā skaidrots situācijas testēšanas jēdziens un šīs metodes izmantošanas pirmsākumi atsevišķās valstīs – Lielbritānijā (nodarbinātība) un ASV (mājokļu un nodarbinātības joma). Tāpat apkopota informācija par tām Eiropas Savienības dalībvalstīm (piemēram, Ungāriju, Beļģiju, Franciju, Zviedriju, Čehiju, u.c.), kurām jau ir plašāka pieredze situācijas testēšanas izmantošanā.

Kā liecina vairāku valstu pieredze, situācijas testēšana tiek izmantota gan kā instruments, kas ļauj izvērtēt pretdiskriminācijas likumdošanas un politikas nepieciešamību un ieviešanas efektivitāti, gan kā paņēmieni, ar kura palīdzību veicināt sabiedrības apziņu par diskriminācijas problēmas aktualitāti un izpratni par pretdiskriminācijas pasākumu nepieciešamību. Tāpat situācijas testēšanā iegūtie rezultāti var kalpot gan kā pierādījums diskriminācijas fakta pierādīšanai jau uzsāktas tiesvedības ietvaros, gan kā pamats lietas ierosināšanai tiesā.

Pētījuma ietvaros analizēta valstu likumdošana, pievēršot uzmanību tam, vai situācijas testēšana ir nostiprināta normatīvajos aktos. Tāpat sniegta informācija par situācijas testēšanas veicējiem (valsts iestādes – ombuda institūcijas, patērētāju tiesību aizsardzības institūcijas, darba inspekcijas, nevalstiskās organizācijas un indivīdi), jomām, kurās veikta situācijas testēšana (pieeja precēm un pakalpojumiem (izklaides vietas, restorāni/bāri), nodarbinātība – pieteikšanās darbā), kā arī attiecībā uz kādiem diskriminācijas pamatiem visplašāk tiek veikta situācijas testēšana (etniskā piederība/rase, invaliditāte). Uzmanība pievērsta arī prasībām, kādas tiek izvirzītas situācijas testēšanas veicējiem, situācijas testēšanas veikšanai un dokumentēšanai.

Apzinoties situācijas testēšanas kā tiesās diskriminācijas pierādīšanas metodes nozīmi tiesvedībā, pētījums pievēršas ES dalībvalstu tiesu praksei situācijas testēšanas izmantošanā diskriminācijas pierādīšanā, diskusijām par metodes pieņemamību, kā arī piemērotajām sankcijām.

Pētījumā plaši izmantota informācija par situācijas testēšanu, kas atrodama Eiropas Savienības Juridisko ekspertu tīkla nediskriminācijas jautājumos gada pārskatos par likumdošanas un tiesu prakses attīstību diskriminācijas jomā uz etniskās, rasu, reliģiskās piederības, vecuma, invaliditātes un seksuālās orientācijas pamata.

КРАТКОЕ ИЗЛОЖЕНИЕ

В рамках данного исследования был проведён обзор метода «тестирования ситуации» в качестве способа доказательства прямой дискриминации. Исследование содействует распространению знаний об этом методе и пониманию, а также способствует применению данного метода в Латвии.

Исследование объясняет понятие «тестирование ситуации» и рассказывает об истоках применения этого метода в некоторых странах – в Великобритании (в обла-

сти труда) и в США (в области жилья и труда). Также были обобщены сведения о тех странах Европейского Союза, в которых уже накоплен обширный опыт использования метода тестирования ситуации (таких как Венгрия, Бельгия, Франция, Швеция, Чехия).

Опыт множества стран свидетельствует о том, что тестирование ситуации можно использовать как для того, чтобы оценить необходимость и эффективность законодательства и политики, так и для того, чтобы помочь обществу осознать актуальность проблемы дискриминации и необходимость анти-дискриминационных мер. Кроме того, результаты, полученные в ходе тестирования ситуации, могут использоваться в качестве доказательства факта дискриминации в рамках уже начатого судебного процесса, либо стать причиной для возбуждения дела.

В рамках исследования было проанализировано законодательство различных стран в отношении того, закреплено ли понятие тестирования ситуации в нормативных актах. Также представлена информация о том, кто проводит тестирование ситуации (государственные учреждения – уполномоченный правозащитник, учреждение защиты прав потребителей, трудовая инспекция, а также негосударственные организации и частные лица), области, в которых проводится тестирование (доступ к товарам и услугам (места развлечений, рестораны/бары), труд – приём на работу), а также о том, в отношении каких оснований для дискриминации чаще всего проводится тестирование (национальность/расовая принадлежность, инвалидность). Внимание также уделено требованиям, выдвигаемым к проводящим тестирование лицам, к процессу тестирования и документированию.

Осознавая то, что метод тестирования ситуации обладает большим значением для судопроизводства, исследование представляет судебную практику стран ЕС по использованию метода тестирования ситуации для доказательства прямой дискриминации, и информирует о дискуссиях о приемлемости метода, а также о налагаемых санкциях в случае, если факт дискриминации был доказан при помощи данного метода.

Исследование широко использует информацию о методе тестирования ситуации, которая представлена в годовых отчётах Европейской сети экспертов по юридическим вопросам в области недискриминации, в частности – сведения о развитии законодательства и судебной практики по вопросам дискриминации на основе национальности, расовой принадлежности, вероисповедания, возраста, инвалидности и сексуальной ориентации.

SUMMARY

The research provides an overview of the situation testing method as a potential instrument in proving direct discrimination and aims at raising awareness and promoting its use in Latvia.

It explains the concept of the situation testing and provides information on the origins of the method in selected countries – the United Kingdom (employment) and the United States (housing and employment). The study also analyses information about those EU

member states, which already have more extensive experience in using situation testing (e.g. Hungary, Belgium, France, Sweden, Czech Republic, etc.).

As evidenced by the experience of several countries the situation testing method can be used as an instrument in evaluating the need for and the efficiency of the implementation of anti-discrimination legislation and policies, as well as a way of raising public awareness about the relevance of the problem of discrimination and understanding about the need for anti-discrimination measures. Results gained through the situation testing can serve as a basis for initiating discrimination cases in court or as evidence to prove discrimination in already initiated court cases.

The research analyses the legislation of EU member states, highlighting whether the situation testing is addressed within the national legal framework. The study also provides information about those who use situation testing in practice (state bodies – national equality bodies, consumer rights protection institutions, labour inspectorates, non-governmental organisations and individuals), areas where situation testing is most commonly used (access to goods and services (entertainment places, restaurants/bars), employment – access to employment). The research provides information in relation to grounds of discrimination the situation testing is used most frequently (ethnic origin/race, disability). The study also highlights the requirements for testers, requirements for conducting situation tests and their documenting.

The research focuses on the discrimination case law involving situation testing in the EU member states, debates about the method and the admissibility of evidence, and imposed sanctions.

The study extensively draws upon the information about the situation testing provided in the annual reports of the European Network of Independent Legal Experts in the Non-discrimination Field Network of legal experts in the non-discrimination field on legislative developments and case law concerning discrimination on the grounds of ethnicity, race, religion or belief, age, disability, and sexual orientation.

1. SITUĀCIJAS TESTĒŠANA

1.1. Jēdziens, situācijas testēšanas veidi

Reālajā dzīvē bieži vien ir grūti sniegt skaidru atbildi par to, vai konkrētajā situācijā notiek diskriminācija, jo pret diskrimināciju daudzos gadījumos darbojas gan sociālās normas (nosodoša attieksme), gan arī likumdošanā paredzētas sankcijas, kas kopumā noved pie t.s. “slēptās” diskriminācijas, kad cilvēks vai organizācijas, kas apzināti rīkojas diskriminējoši, mēģina noslēpt diskrimināciju aiz dažādām atrunām – izvīrnot papildus prasības iesniedzējiem, apgalvojot, ka vakance jau aizpildīta, utt.

Daudziem diskriminācijas upuriem pierādījumu iegūšana ir nepārvarams šķērslis savu tiesību aizstāvēšanai tiesā.¹

Lai uzzinātu notiekošo reālajā dzīvē un izmērītu iespējami diskriminējošu uzvedību, sociālie zinātnieki attīstījuši metodi, ko sauc par “situācijas testēšanu” (*situation testing*), jeb “prakses testēšanu” (*practice testing*). Literatūrā situācijas testēšanai ir dažādi nosaukumi – Eiropā plašāk izmanto situācijas testi, testēšana, kamēr ASV – auditēšana, pāru salīdzinoša testēšana vai pāru testēšana, savukārt Francijā – diskriminācijas testēšana.²

Situācijas testēšana³ ir eksperimentāla metode, kuras mērķis ir identificēt diskrimināciju „uz vietas.” “Situācijas testēšana ir sociālais eksperiments reālajā dzīves situācijā”. “Šīs metodes būtība ir labi organizēts eksperiments, kurā divi līdzīgi cilvēki pretendē uz kādu labumu (darbu, dzīvokli, publisko pakalpojumu utt.), viens, no kuriem atšķiras pēc kādas konkrētas pazīmes, kas var novest pie nevienlīdzīgas attieksmes un diskriminācijas (etniskā izcelsme, dzimums, vecums, utt.)”⁴

Situācijas testēšana ļauj atsegt *tiešo diskrimināciju*, kuru bieži cenšas noslēpt aiz atrunām (mājoklis jau izīrēts, darbavieta jau aizņemta, ieeja tikai kluba biedriem).⁵

Situācijas testēšana nozīmē radīt situāciju, līdzīgu lomū spēlei, kurā persona nokļūst situācijā, kurā viņš/-a var kādu diskriminēt, nenojaušot, ka viņu novēro. Šai personai stāda priekšā neīstus „kandidātus”, dažiem, no kuriem piemīt pazīme, kas var izraisīt diskriminējošu attieksmi. Novērotāju mērķis ir mērīt šo attieksmi pret personām ar šādu pazīmi, salīdzinot ar personām, kurām šādas pazīmes nav.

---

¹ Rorive, Isabelle (2006). *Situation tests in Europe: myths and realities*, in European Anti-Discrimination Law Review, Issue No. 3, April 2006, p.31 http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/lawrev3_en.pdf

² Rorive, Isabelle (2009) *Proving Discrimination Cases the Role of Situation Testing*, CFER / MPG 2009, p. www.migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

³ Turpat p.42

⁴ Fix, Michael. *Testing for Discrimination. The Case for a National Report Card.*, in: Latvijas Cilvēktiesību centrs (2008). *Situācijas testēšana*, 1.lpp. http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/01/02/2012/Situacijas_testesana_gala_materials.doc

⁵ I.Rorive, „Situation tests in Europe: Myths and Realities”, European Anti-Discrimination Law Review, 2006, issue no 3, 33.lpp.

Kā izteicies viens no situācijas testēšanas metodes pamatlicējiem Marks Bendiks (*Marc Bendick*): “pasaulē, kurā stāstiem ir lielāks spēks nekā pētījumiem, situācijas testēšana veido pētījumus, kas līdzinās stāstiem”.⁶

ASV un vairākās Eiropas valstīs (piemēram, Francijā, Beļģijā, Nīderlandē) situācijas testēšanas metode tiek izmantota jau vairāk kā trīsdesmit gadus. Pēdējā desmitgadē šī metode tiek aktīvi ieviesta arī Austrumeiropas valstīs (piemēram, Ungārijā, Čehijā, Slovēnijā), galvenokārt, lai testētu iespējamu romu diskrimināciju. Situācijas testēšana tiek izmantota gan kā instruments, kas ļauj izvērtēt pretdiskriminācijas likumdošanas un politikas nepieciešamību un ieviešanas efektivitāti, gan kā paņēmieni, ar kura palīdzību celt sabiedrības apziņu par diskriminācijas problēmas aktualitāti un izpratni par pretdiskriminācijas pasākumu nepieciešamību. Gan ASV, gan vairākās Eiropas valstīs situācijas testēšanas rezultāti tiek aktīvi izmantoti tiesu prāvās diskriminācijas faktu pierādīšanai.

Situācijas testēšana parasti tiek izmantota trīs virzienos⁷:

pētnieciskie mērķi: uzsvars tiek likts uz datu pārvēršanu reprezentatīvos skaitļos; datiem jābūt vispārīnāmiem, tāpēc pētnieki rūpīgi izstrādā izlases, kā arī veic lielu testēšanu skaitu, lai pārvērstu šos rezultātus statistiskajos lielumos;⁸

likumu izpildes novērošana vai tiesvedības panākšana: šeit galvenais mērķis ir konstatēt likumu pārkāpumus, izlabot likumus, vai panākt tiesvedību; šim mērķim nav jāveic liels eksperimentu skaits, parasti tiek testēts viens konkrēts gadījums, uzmanība tiek pievērsta gan subjektīvai, gan objektīvai informācijai.⁹ Gadījumā, ja cilvēks uzskata sevi par diskriminācijas upuri, situācijas testēšana ļauj izveidot identisku situāciju un novērot, vai diskriminācija pastāv, kas pēc tam var kļūt par pierādījumu tiesā;¹⁰

sabiedrības informēšana: diskriminācijas testēšana var kļūt par labu pierādījumu diskriminācijas pastāvēšanai, un testēšanas rezultāti var palīdzēt pievērst cilvēku uzmanību šai problēmai.¹¹

---

⁶ “In a world in which stories are more powerful than studies, testing generates studies that are also stories” – M. Bendick, “Adding Testing to the Nation’s Portfolio of Information on Employment Discrimination”, in *A national report card on discrimination in America: The role of testing*, M. Fix and M. Austin Turner (eds), Washington, D.C., The Urban Institute, 1998, p.48.: www.urban.org/UploadedPDF/report_card.pdf

⁷ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2008), Situācijas testēšana, http://cilvektiesibas.org.lv/site/attachments/01/02/2012/Situācijas_testesana_gala_materials.doc

⁸ Fix, Michael, Turner, Margery. (1998). Measuring Racial and ethnic Discrimination in America. In: Fix, Michael, Turner, Margery. (ed). *A National Report Card on Discrimination in America: The Role of Testing*. Washington: The Urban Institute. p.12.

⁹ Turpat.

¹⁰ Rorive, Isabelle. (2006). Situation Test in Europe: myths and realities. In: *European Anti-Discrimination Law Review*, n. 3/2006, April 2006 P.34.

¹¹ Turpat.

Situācijas testēšanas attīstības pirmsākumi saskatāmi 20. gadsimta 60. gados. Pirmo reizi Eiropā situācijas testēšanas metodi izmantoja Lielbritānijas Politikas un ekonomikas plānošanas pētniecības organizācija 1967. gadā.¹² Šī izpēte atklāja, ka diskriminācija ir daudz plašāk izplatītāka problēma nekā bija pieņemts domāt, un pētījumu rezultāti palīdzēja izglītot Lielbritānijas iedzīvotājus par diskriminācijas jautājumiem, kā arī uzlabot pretdiskriminācijas likumdošanu.

20. gadsimta 70. gados šī metode tika veiksmīgi attīstīta ASV, kur situācijas testēšanu izmantoja, lai sākumā izpētītu diskrimināciju mājokļu jomā.¹³ Vēlāk Starptautiskā darba organizācija veicināja situācijas metodes adaptēšanu, attīstību un izmantošanu nodarbinātības jomas izpētei, lai palīdzētu valsts iestādēm, darba devējiem, darba ņēmējiem un sabiedrībai kopumā izprast diskriminācijas problēmas.¹⁴ Starptautiskās darba organizācijas skatījumā dati, ko pētnieki iegūst situācijas testēšanas rezultātā, ir būtisks resurss, kas ļauj nodemonstrēt to, kādā veidā un apjomā notiek diskriminācija darba tirgus vissvarīgākajā punktā: piekļuvē darbvietai.

1.2. Metodes vēsture: attīstība un pielietošana ASV

Amerikas Savienotajās Valstīs testēšanas metodi vispirms plaši izmantoja mājokļu jomā.¹⁵ Valsts iestādes un privātas organizācijas, kas cīnījās par vienlīdzīgu attieksmi mājokļu jomā, attīstīja “godīgas attieksmes testus” (*fair housing tests*), lai ar skaidru un izmērāmu metožu palīdzību būtu iespējams pārbaudīt, vai konkrēta sūdzība par nevienlīdzīgu, diskriminējošu attieksmi ir pamatota. Tā, saņemot sūdzību no kāda diskriminētas grupas pārstāvja (parasti – no afroamerikāņa vai latīņamerikāņa) par to, ka viņam/ai nepamatoti tika atteikta iespēja īrēt dzīvokli vai māju, mājokļu organizācija sūtīja “gaišādaino” personu, lai uzzinātu par šī paša mājokļa pieejamību. Gadījumā, ja “gaišādainai” personai tika piedāvāts īrēt to pašu mājokli, ko tikko atteicās izīrēt sūdzību iesniedzējam, mājokļu organizācijai bija spēcīgs pierādījums tam, ka notikusi diskriminācija. Jau 20. gadsimta 70. gadu sākumā daudzām organizācijām, kas cīnījās par vienlīdzīgu attieksmi mājokļu jomā, bija izstrādātas testēšanas rokasgrāmatas, kā arī bija liela pieredze šādu pierādījumu izmantošanā tiesu prāvās.

1990. gadā, ar Mājokļu un pilsētas attīstības departamenta finansiālu atbalstu, tika nodibināta “Godīga mājokļa iniciatīvu programma”. Šīs programmas ietvaros valsts (proti – federālais) finansējums tika piešķirts privātām un valsts organizācijām, kuras cīnījās par vienlīdzīgu attieksmi mājokļu jomā. Šis finansējums bija paredzēts ikgadējā federālajā budžetā un pakāpeniski pieauga no 3 miljoniem ASV dolāru 1990. gadā līdz 26 miljoniem

---

¹² Banton, Michael (1997). *The ethics of practice-testing*. In: New Community, Volume 23, Number 3 July 1997

¹³ International Labour Organization (2010) “*Situation Testing*” *Discrimination in Access to Employment Based on ILO Methodology*, www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/serp/docs/ILO.pdf

¹⁴ Turpat

¹⁵ Rorive, Isabelle (2009) *Proving Discrimination Cases the Role of Situation Testing*, CFER/MPG 2009, p.43 www.migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

dolāru 1995. gadā.¹⁶ Ievērojama daļa no šī finansējuma tika izmantota, lai attīstītu situācijas testēšanu – gan kā monitoringa pētniecības metodi, gan arī kā sūdzību pārbaudīšanas un pierādījumu iegūšanas metodi. Pateicoties šim finansējumam jau 1990. gadā tika veikti 7 000 testi mājokļu jomā, bet 1996. gada šādu testu skaits pieauga līdz 20 000.¹⁷

Sākot ar 1991. gadu, arī ASV Tieslietu ministrijas Pilsoņu tiesību nodaļas Mājokļu nodaļa uzsāka savu testēšanas programmu un izmanto testēšanas rezultātus diskriminācijas pierādīšanai tiesu prāvās.¹⁸ ASV Tieslietu ministrija veica vairāk kā 1 000 šādu testu un testēšanas uzmanības centrā bija diskriminācija uz rases vai tautības pamata īres mājokļu jomā. ASV Tieslietu ministrijas testēšana izceļas ar to, ka parasti tā tiek īstenota, izmantojot audio-ierakstošu aparāturu, un tiesas pieņem šādā veidā iegūtus rezultātus kā ļoti nopietnu diskriminācijas pierādījumu.

Lai gan ASV pārsvarā testēšanas metodes tiek izmantotas mājokļa jomā, pakāpeniski attīstījās metodes pielietošana arī citās dzīves jomās, īpaši nodarbinātības jomā.¹⁹ Sākot ar 1989. gadu testēšanas metode tika attīstīta un aprobēta nodarbinātības jomas vajadzībām un ASV tiek testētas esošās prakses nodarbinātības jomā attiecībā pret noteiktām grupām: latīņamerikāņiem salīdzinājumā ar ziemeļamerikāņiem, afroamerikāņiem salīdzinājumā ar gaišādainiem amerikāņiem, vecāka gadagājuma cilvēkiem salīdzinājumā ar pārējiem (jauņiem un vidēja vecuma cilvēkiem), sievietēm salīdzinājumā ar vīriešiem.²⁰

Viens no veidiem, kā situācijas testēšana tiek izmantota ASV, ir situācijas monitoringa pēc tam, kad tiesa apstiprinājusi diskriminācijas strīda risinājumu. Tā, 1994. gadā tika panākta ārpus tiesas vienošanās lietā par kāda restorānu tīkla sistemātisku diskrimināciju pret klientiem-afroamerikāņiem. Šī tiesas apstiprinātā vienošanās paredzēja naudas sodu 45 miljonu ASV dolāru apmērā, kā arī neatkarīgu pilsonisko tiesību monitoringa mehānismu, ar ko pilnvaroja veikt vairākus simtus testus katru gadu vairāku gadu garumā, lai nodrošinātu, ka šis restorānu tīkls arī nākotnē nediskriminē klientus.²¹

ASV tiesu un vienlīdzības iestāžu attieksme

Par vienu no pagrieziena punktiem ASV tiesu praksē tiek uzskatīts ASV Augstākās tiesas spriedums "*Havens*" lietā²²: tiesa vienbalsīgi atzina, ka testētājiem un vienlīdzības organizācijām ir tiesības iesniegt prasību tiesā pamatojoties uz pierādījumiem, ko viņi ieguvuši testēšanas veidā. Šajā lietā Pols Kouls (*Paul Coles*), tumšādainis amerikānis mēģināja

---

¹⁶ R. V.O. Boggs, "The future of civil rights testing : Current trends and new directions", in *A national report card on discrimination in America: The role of testing*, M. Fix and M. Austin Turner (eds), Washington, D.C, The Urban Institute, 1998, p.114.: www.urban.org/UploadedPDF/report_card.pdf

¹⁷ Turpat, p.114.

¹⁸ Turpat p.115.

¹⁹ M. Bendick, "Adding Testing to the Nation's Portfolio of Information on Employment Discrimination", in *A national report card on discrimination in America: The role of testing*, M. Fix and M. Austin Turner (eds), Washington, D.C, The Urban Institute, 1998, p.47.: www.urban.org/UploadedPDF/report_card.pdf

²⁰ Turpat, p.55.

²¹ R. V.O. Boggs, "The future of civil rights testing : Current trends and new directions", in *A national report card on discrimination in America: The role of testing*, M. Fix and M. Austin Turner (eds), Washington, D.C, The Urban Institute, 1998, p.118.: www.urban.org/UploadedPDF/report_card.pdf

²² *Havens Realty Corporation v. Coleman*, 455 U.S. 363 (1982)

noīrēt dzīvokli kādā kompleksā Ričmondā, ko pārvaldīja “*Havens Realty Corporation*”, taču saņēma atbildi, ka kompleksā nav brīvu dzīvokļu, kas neatbilda patiesībai. Pols Kouls iesniedza sūdzību nevalstiskajā vienlīdzības organizācijā HOME²³, kura organizēja situācijas testēšanu, piedaloties vienam tumšādainam (*Coleman*) un vienam gaišādainam amerikānim (*Willis*). Lai pārbaudītu, vai “*Havens Realty Corporation*” praksē šķiro klientus pēc viņu rases piederības, katrs no testētājiem mēģināja noīrēt vairākus dažādus šīs kompānijas pārvaldībā esošus dzīvokļus. Katru reizi tumšādainais pretendents saņēma informāciju, ka dzīvoklis nav pieejams, taču pēc tam gaišādainais pretendents bija informēts, ka šis dzīvoklis ir pieejams. Viens no jautājumiem, ko bija jāatrisina ASV Augstākai tiesai bija tas, vai testētājam (*Coleman*) ir tiesības iesniegt prasību tiesā. Augstākā tiesa nosprieda, ka, lai gan “testētājam nebija patiesas vēlēšanās nopirkt vai noīrēt mājokli un ka viņš kontaktēja nekustamo īpašumu aģentu pilnīgi apzinoties to, ka tiks maldināts”, tas nenoliedz vienkāršu faktu, ka notika netaisnība.²⁴ Augstākā tiesa nosprieda, ka arī vienlīdzības organizācijai HOME ir tiesības pašai piedalīties šajā procesā un prasīt zaudējumu atlīdzību.

Saskaņā ar ASV Vienlīdzīgu iespēju nodarbinātības komisijas viedokli, kas tiek balstīts uz esošu tiesu praksi, arī nodarbinātības jomā testētājiem ir tiesības iesniegt prasību tiesā.²⁵ Proti, Komisija uzsver, ka “testētājiem (personas, kas piesakās darbā ar nolūku testēt diskriminējošas prakses darbinieku atlases procesā, bet bez nolūka pieņemt šo darba piedāvājumu), kā arī organizācijām, kas nosūta testētājus, ir tiesības apstrīdēt jebkuru diskrimināciju, kurai tie bija pakļauti veicot testēšanu”.²⁶ Attiecībā uz metodoloģiju, Komisija uzsver, ka testējot nodarbinātības jomu svarīgi nodrošināt, ka pieteikto kandidātu kvalifikācija atbilst tam, kas ir nepieciešams darba veikšanai.

Kopš 1992. gada ASV Tieslietu ministrija iesniedza 98 sūdzības tiesās par diskriminējošu praksi vai par konkrētiem diskriminācijas gadījumiem, pamatojoties uz testēšanu iegūtiem pierādījumiem.²⁷

2. PĒTĪJUMA METODOĻĪJA

20. gadsimta 90. gados un 21. gadsimtā situācijas testēšana arvien plašāk tiek izmantota arī Eiropas Savienības valstīs. Lai arī ES tiesību akti diskriminācijas novēršanas jomā neņem vērā situācijas testēšanu, ES pretdiskriminācijas direktīvu pārņemšana nacionālajos tiesību aktos, jo īpaši Austrumeiropā, ir sekmējusi situācijas testēšanas plašāku piemērošanu.

²³ “Housing Opportunities Made Equal”

²⁴ Lietas apraksts: Rorive, Isabelle (2009) *Proving Discrimination Cases the Role of Situation Testing*, CFER / MPG 2009, p.46 www.migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

²⁵ EEOC Notice no. 915.002, 22 May 1996: “Enforcement Guidance: Whether “testers” can file charges and litigate claims of employment discrimination”, Equal Employment Opportunity Commission, www.eeoc.gov/policy/docs/testers.html

²⁶ Turpat

²⁷ The United States Department of Justice, www.justice.gov/crt/about/hce/housing_testing.php

Pētījuma ietvaros tika apkopota informācija par situācijas testēšanas jautājumu lielā daļā Eiropas valstu: 28 Eiropas Savienības valstīs²⁸, kā arī Islandē, Lihtenšteinā, Maķedonijā, Norvēģijā un Turcijā. Pētījumā ir iekļauta informācija par ES valstīm, kurās jau ir uzkrāta pieredze ar situācijas testēšanas izmantošanu individuālu diskriminācijas gadījumu risināšanā, t.s. paraugprāvās. Pētījumā tika plaši izmantota informācija, kas apkopota Eiropas Savienības Juridisko ekspertu tīkla nediskriminācijas jautājumos gada pārskatos par likumdošanas un tiesu prakses attīstību diskriminācijas jomā uz etniskās, rasu, reliģiskās piederības, vecuma, invaliditātes un seksuālās orientācijas pamata, kā arī ziņojumos par aktualitātēm dalībvalstīs pretdiskriminācijas jomā.²⁹

Tika pētīts:

- 1) vai situācijas testēšana kā jēdziens ir nostiprināta konkrētās valsts nacionālajos tiesību aktos;
- 2) vai situācijas testēšana tiek pieņemta kā pierādījums diskriminācijas fakta pierādīšanai;
- 3) vai valstī ir veikti situācijas testēšanas eksperimenti;
- 4) iestādes/organizācijas, kas veic situācijas testēšanu;
- 5) jomas, kurās veikta situācijas testēšana;
- 6) attiecībā uz kuriem diskriminācijas pamatiem ir veikta situācijas testēšana;
- 7) institūciju/tiesu prakse situācijas testēšanas gadījumos;
- 8) piemērotās sankcijas situācijas testēšanas gadījumos.

Likumdošana

Pierādījumu, kas iegūti situācijas testēšanas rezultātā, pieņemamība

Lielākajā daļā valstu normatīvajos aktos situācijas testēšana nav skaidri definēta, kā arī nav noteikts, vai situācijas testēšanas rezultātus pieļaujams izmantot tiesvedībā diskriminācijas pierādīšanai. Izņēmums ir Ungārija, kur situācijas testēšana ir definēta Vienlīdzīgas attieksmes iestādes darbības noteikumos, paredzot, ka situācijas testēšanas rezultātus var izmantot kā pierādījumus diskriminācijas lietās.

2004. gadā Ungārijā tika pieņemts Valdības dekrēts 362/2004 par Vienlīdzīgas attieksmes iestādi, kurā ir iekļauta situācijas testēšanas definīcija, savukārt Detalizētos noteikumos par Vienlīdzīgas attieksmes iestādes darbību tika noteikts, ka testēšanas rezultāti ir izmantojami kā pierādījums procesos, kas ierosināti vienlīdzīgas attieksmes pārkāpuma rezultātā. Situācijas testēšanu var piemērot attiecībā uz visiem diskriminācijas pamatiem un visās jomās, taču, lielākā daļā publiskoto situācijas testēšanas gadījumu ir piemēroti attiecībā uz diskrimināciju uz etniskās piederības pamata. Publiski ir zināms tikai viens gadījums, kad testēšana piemērota, lai pierādītu diskrimināciju uz invaliditātes pamata, tomēr šajā gadījumā tā bija nesekmīga. Ņemot vērā, ka augstākminētie noteikumi regulē tikai konkrētās iestādes procedūras, tie neattiecas uz tiesvedības procesiem. Taču, lai gan Civilprocesa kodekss nereglamentē situācijas testēšanu, pamatojoties uz vispārēju kodek-

²⁸ Austrija, Beļģija, Bulgārija, Horvātija, Kipra, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Nīderlande, Polija, Portugāle, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Spānija, Zviedrija, Lielbritānija.

²⁹ Informācija aktualizēta par 2012.gada pārskatiem un aktuāliem ziņojumiem uz 2013.gada beigām.

sā iekļautu normu, kas nosaka, ka tiesa var brīvi paļauties uz jebkura veida pierādījumiem, kas var noderēt, lai konstatētu lietas faktu, tiesām nav liegts pieņemt šāda veida pierādījumus un tās izmanto situācijas testēšanas laikā iegūtos pierādījumus. Piemēram, K.L. diskotēkas lietā Augstākā tiesa apstiprināja otrās instances tiesas spriedumu un atzina, ka otrās instances tiesa uz pieejamo pierādījumu pamata (t.sk. testētāju liecībām) ir pareizi konstatējusi lietas faktus.³⁰

Vairākās valstīs pretdiskriminācijas normas ir iekļautas ne tikai civillikumā, bet arī krimināllikumā (piemēram, Francija, Beļģija, Nīderlande). Tādējādi, situācijas testēšanas rezultātā iegūto pierādījumu izmantošana diskriminācijas pierādīšanai var atšķirties atkarībā no tā, vai tiek skatīta civillieta vai krimināllieta.

Piemēram, Francijā saskaņā ar esošo praksi, krimināllietās tiek īstenota pilnīga pierādījumu brīvība: tiesa pieņems pierādījumus neatkarīgi no tā, vai pierādījumi iegūti godīgā veidā vai nē. Saskaņā ar šo praksi, tiesas pieņem arī situācijas testēšanas rezultātā iegūtus pierādījumus. Piemēram, 2005.gadā Francijas Republikas Kasācijas tiesas Krimināllietu palāta pieņēma pierādījumus – telefonsarunas ierakstus, kas tika iegūti situācijas testēšanas veidā.

Savukārt civillietās pieņemot kādā lietā pierādījumus, kas tika iegūti, veicot situācijas testēšanu, Francijas Kasācijas tiesa nepaskaidroja, kāda tieši metodika jāizmanto, vai kādi kritēriji jāievēro, lai situācijas testēšanas rezultāti tiktu pieņemti kā pierādījums tiesā.³¹ Tāpēc tiesu prakse šajā jautājumā veidojas pirmās instances tiesu un apelācijas instances tiesu nolēmumos. 2001.gadā apelācijas instances tiesa skaidri nodefinēja situācijas testēšanas veidā iegūto pierādījumu izvērtēšanas kritērijus:³² 1) rezultātiem jābūt neatkarīgi (trešās puses) apliecinātiem; 2) situācijas testēšanas dalībnieki ("testētāji") nevar būt saistīti ar lietas dalībniekiem (piemēram – ar organizāciju, kas rīko situācijas testēšanu un sniedz prasību tiesā).

Asākās politiskās diskusijas situācijas testēšana līdz šim izraisījusi Beļģijā. Saskaņā ar 2003. gada 25. februārī pieņemto Federālo pret-diskriminācijas likumu „statistikas dati un situācijas testēšana” tika atzīti kā faktori, kas var novest pie pierādīšanas pienākuma pārejas.³³ Lai gan likums paredzēja situācijas testēšanu kā vienu no diskriminācijas

---

³⁰ András Kádár, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Hungary, p. 33-38, 160, 162. 165, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/hungary>

³¹ Sophie Latraverse, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, France, p. 44-48, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/france>

³² C.A., Grenoble, 18 April 2001, no.00/00657, in: Sophie Latraverse, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, France, p. 44-48, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/france>

³³ Pierādīšanas pienākuma pāreja sastāv no divām daļām: pirmām kārtām, prasītājam jānorāda fakti, no kuriem var saprātīgi secināt, ka pastāv tieša vai netieša diskriminācija, taču nav pilnībā jāpierāda šīs diskriminācijas esamība. Tad, ja prasītājs ir izpildījis šo prasību, seko otrā daļa — atbildētājam jāpierāda, ka nav notikusi diskriminācija. Tas nozīmē, ka prasītājam ir pietiekami ticami jānorāda fakti, kas varētu liecināt par iespējamo diskrimināciju, bet atbildētājam, uz kuru šādā gadījumā gulstas pierādīšanas pienākums, ir jānāk klājā ne tikai ar faktiem, kas varētu norādīt, ka diskriminācijas nav bijis, bet arī jāpierāda šie fakti pilnībā. Plašāk par pierādīšanas pienākuma pāreju: Ilvija Pūce (2008), *Pienākums pierādīt*, pieejams: <http://politika.lv/article/pienakums-pieradit>

pierādīšanas līdzekļiem, vētraiņu politisko diskusiju rezultātā Beļģijas valdība tā arī nekad nepieņēma noteikumus, kuru mērķis būtu regulēt situācijas testēšanas izmantošanu diskriminācijas lietās. Situācijas testēšana tika izņemta no jaunā 2007. gada 10. maijā pieņemtā pretdiskriminācijas likuma. Tomēr neskatoties uz neskaidrību, saskaņā ar spēkā esošo likumu, neatkarīgi no diskriminācijas pamata, situācijas testēšana joprojām ir likumīgs veids, lai piemērotu pierādīšanas pienākuma pāreju, ja vien tā tiek veikta izmantojot precīzu metodoloģiju un nenoved pie provokācijas.

Vēršoties pret valdības nespēju pieņemt pretdiskriminācijas likumā minētos noteikumus, 2007. gadā kāda cietušā advokāts iesniedza prasību tiesā pret federālo valdību.³⁴ Briseles Civiltiesas attaisnoja Beļģijas premjerministru par nespēju izpildīt likumu un atzina par vainīgu Vienlīdzīgu iespēju ministru, sodot ar simbolisku 1 EUR naudas sodu. Tomēr, 2010. gadā, izskatot lietu Briseles apelācijas tiesā, bijušais premjerministrs un bijušais Federālais Vienlīdzīgu iespēju ministrs tika sodīti ar 3 000 EUR par labu prasītājam. Turklāt, Briseles apelācijas tiesa piesprieda arī Beļģijas valstij segt 3 074 EUR tiesu izdevumus un 1 300 EUR kā procesuālo kompensāciju. Apelācijas tiesa uzskatīja, ka federālajai valdībai bija jāpieņem īstenošanas noteikumi, lai atzītu situācijas testēšanu Beļģijā. To neizdarot, valdība ir pārkāpusi konstitūciju, kas paredz valdībai izpildvaras tiesības.

Daudzās valstīs (piem., Bulgārijā, Zviedrijā, Slovākijā, Austrijā, Norvēģijā), kur jēdziens „situācijas testēšana” nav definēts un tiesību normās nav nostiprināts situācijas testēšanas procesuālais ietvars, situācijas testēšana praksē tiek izmantota, piemērojot vispārējos noteikumus par pierādīšanu, pieņemot, ka jebkuri pierādījumi ir jāizvērtē atbilstoši izskatāmās lietas apstākļiem. Piemēram, Slovākijas Civilprocesa likums, kurš tiek piemērots Pretdiskriminācijas likuma pārkāpšanas gadījumos, nosaka, ka visi līdzekļi, ar kuriem iespējams atklāt faktus, kas attiecas uz lietu, var kalpot par pierādījumu – īpaši, liecinieku nopratināšana, eksperta viedoklis, iestāžu, fizisko vai juridisko personu ziņojumi vai paziņojumi, dokumenti, pārbaudes un pušu liecības. Līdz ar to Civilprocesa likums neizslēdz jebkuru potenciālo pierādījumu veidu.

Situācijas testēšana nereti atsevišķās valstīs ir izraisījusi diskusijas un dažādus vērtējumus. Tā ir kritizēta no dažādiem tiesiskiem aspektiem: tā neatbilst pierādījumu objektivitātes principam; tā varētu novest pie provokācijas izdarīt noziegumu un tā apdraud cieņu pret privāto dzīvi. Eksperti gan norāda, ka šī kritika jāvērtē saskaņā ar izveidojušos Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi.

ECT vairākās lietās, piemēram, *Lüdi pret Šveici*, ir lēmusi, ka kāda indivīda izmantošana ar izdomātu identitāti, lai atmaskotu indivīda prettiesiskas darbības, pati par sevi nav iekļaušanās personas privātajā dzīvē.³⁵

Bez privātās dzīves jautājuma, tiesas nereti izrādījušas piesardzību arī cita iemesla dēļ – vai situācijas testēšana ir kūdīšanas paveids? Eksperti norādījuši, ka arī tas jāvērtē

³⁴ Migration Policy Group, Conviction of the former Belgian Prime Minister and Minister for Equal Opportunities upheld for failing to adopt implementing decree on discrimination tests, available at: <http://www.migrationnewsheet.eu/conviction-of-former-belgian-prime-minister-and-minister-for-equal-opportunities-upheld-for-failing-to-adopt-implementing-decree-on-discrimination-tests>

³⁵ Eiropas Cilvēktiesību komisija, *Lüdi v Switzerland*, Application No 12433/86, 15 June 1992, [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57784#{"itemid":\["001-57784"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57784#{)

Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakses kontekstā, īpaši ņemot vērā tiesas spriedumus par policijas metodēm iefiltrēt noziedzīgos grupējumos informatorus, vai cīņā pret narkotiku tirgoņiem, organizējot darījumus to atmaskošanai. Saskaņā ar tiesu praksi³⁶, tik ilgi, kamēr slepenie aģenti – un pēc analogijas, testētāji, nerada testējamajos cilvēkos noziedzīgus nolūkus, šī procedūra ir pieņemama. Līdz ar to ir jānošķir „kūdišana/pamudināšana atklāt pierādījumus” no „pamudināšanas izdarīt likumpārkāpumu.” Ja testētāji aprobežojas ar apstākļu radīšanu likumpārkāpuma izdarīšanai un novēro to kā pasīvi malā stāvētāji, tā nav kūdišana un procedūra ir pieņemama.³⁷

Situācijas testēšanas metode nav ne blēdīšanās, ne cilvēktiesību pārkāpums. Vienlaikus tiek norādīts, kur situācijas testēšana ietver cilvēku savstarpēju saskarsmi, neistie kandidāti var tā vēlēties identificēt diskrimināciju, ka tie neapzināti izkropļo rezultātus. Atsevišķos gadījumos nacionālās tiesas ir apšaubījušas to testētāju objektivitāti, kuri pirms situācijas testēšanas ir griezušies pēc padoma pie diskriminācijas upuriem. Šādu iemeslu dēļ situācijas testēšanas veikšanai nepieciešama stingra metodoloģija un uzraudzība.

Situācijas testēšanas veicēji

Situācijas testēšanā iesaistījušās dažādas puses – gan privātpersonas, gan valsts, gan nevalstiskās organizācijas.

Visvairāk situācijas testēšanas metodi izmanto cilvēktiesību aktīvistu, tai skaitā nevalstiskās organizācijas – “Nacionālo un etnisko minoritāšu tiesiskās aizsardzības birojs” (NEKI) un “Migrantu asociācija” Ungārijā, “Cilvēktiesību līga” Somijā, “Kustība pret rasismu, antisemitismu un ksenofobiju” Beļģijā, Slovākijas “Cilvēki pret rasismu”, “Nacionālā invalīdu asociācija” un “Centrs pret rasismu” Norvēģijā, kā arī citas nevalstiskās organizācijas Austrijā, Bulgārijā, Čehijā un Rumānijā. Lietuvā vienīgo reizi, kad pilotprojekta veidā tika izmantota situācijas testēšanas metode, to organizēja Cilvēktiesību monitoringa institūts. Bieži vien diskriminētās grupas aktīvistu, kuri paši nav kādas NVO dalībnieki, situācijas testēšanas izmantošanā sadarbojas ar nevalstiskajām organizācijām (piemēram, romu aktīvistu Slovākijā un Somijā).

Daudzās valstīs situācijas testēšanas metodi izmanto arī valsts iestādes – gan nacionālās vienlīdzības iestādes (Slovākijas Nacionālais cilvēktiesību centrs, Beļģijas Vienlīdzīgu iespēju un pretrastisma centrs, Zviedrijas Vienlīdzības Ombuds, Francijas Vienlīdzīgu iespēju un diskriminācijas novēršanas komisija, Rumānijas Nacionālā diskriminācijas apkarošanas padome (NCCD)), gan citas valsts iestādes (Tirdzniecības inspekcija Slovākijā, Nacionālā patērētāju aizsardzības iestāde Ungārijā, Nodarbinātības un ekonomikas ministrija Somijā), gan arī vietējā līmeņa (pašvaldības) vienlīdzības struktūras (RADAR Roterdamā, Nīderlandē).

³⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesa, Teixeira de Castro v Portugal, 9 June 1998; Calabro v Germany and Italy, 21 March 2002; Ramanauskas v.Lithuania, 5 February 2008

³⁷ Rorive, Isabelle (2009) *Proving Discrimination Cases the Role of Situation Testing*, CFER / MPG 2009, p.47-50, pieejams www.migpolgroup.com/public/docs/153.ProvingDiscriminationCases_theRoleofSituationTesting_EN_03.09.pdf

Līdzās minētajām institūcijām atsevišķās valstīs situācijas testēšanu izmanto arī citas diskriminācijas mazināšanā iesaistītās puses – jurisprudences studenti (Zviedrija), juristi (Bulgārija), pētnieki (Norvēģija), kā arī žurnālisti (Somija).

Privātpersonu – pašu diskriminācijā cietušo izmantošana situācijas testēšanā, nav izplatīta parādība. Tikai atsevišķās valstīs konkrētos gadījumos cilvēki bija rīkojušies, lai stiprinātu savas pozīcijas diskriminācijas pierādīšanā (Beļģijā, Slovākijā).

2011. gadā 5.-6. martā Eiropas pretrasisma kustība EGAM organizēja testēšanas nakti³⁸, kuras ietvaros 14 Eiropas valstu pilsētās vienlaikus tika pārbaudīti naktsklubi un izklaides vietas. Diskriminācija uz rasu un etniskā pamata tika atklāta 15 pilsētu 35 naktsklubos. Visvairāk diskriminācijas gadījumi konstatēti Rumānijā (4 pilsētās 9 gadījumi), Spānijā (8), Albānijā (4), Francijā (3 pilsētās 4 gadījumi) un Polijā (3). Neviens diskriminācijas fakts netika konstatēts 3 valstīs – Slovākijā, Latvijā un Ungārijā. Šis ir līdz šim vienīgais zināmais gadījums, kurā situācijas testēšana notikusi vienlaikus vairākās valstīs.

Jomas un pamati

Situācijas testēšanas metode tiek izmantota dažādās dzīves jomās un saistībā ar dažādiem aizliegtiem diskriminācijas pamatiem.

Līdz šim visbiežāk situācijas testēšanas metode tikusi izmantota tādā jomā kā pieeja precēm un pakalpojumiem (restorāni, bāri, diskotēkas, sporta objekti – Ungārija, Beļģija, Somija, Zviedrija, Slovākija, Nīderlande, Čehija, Bulgārija, Austrija, Rumānija). Otra visbiežāk testētā joma ir nodarbinātība – pieteikšanās darbā (Ungārija, Somija, Zviedrija, Slovākija, Čehija, Lietuva, Bulgārija). Atsevišķos gadījumos situācijas testēšana ir izmantota arī mājokļu jomā (Beļģija, Zviedrija, Slovākija, Francija) un izglītības jomā (Slovākija).

Visbiežāk tikusi testēta diskriminācija uz etniskās piederības un/vai rases pamata, galvenokārt diskriminācija pret romu tautības pārstāvjiem (Ungārija, Somija, Zviedrija, Slovākija, Čehija, Lietuva, Bulgārija, Rumānija), kā arī pret “afrikāņu izcelsmes” cilvēkiem (Ungārija, Francija, Austrija), “ārzemniekiem” (Beļģija, Somija, Zviedrija), imigrantu izcelsmes personām (Zviedrija, Nīderlande, Norvēģija), Tuvo Austrumu izcelsmes cilvēkiem (Zviedrija, Francija, Norvēģija) un krieviem (Somijā). Atsevišķās valstīs situācijas testēšana ir izmantota attiecībā uz citiem diskriminācijas pamatiem – invaliditāte (Ungārija, Beļģijā, Norvēģija), dzimums (Somija, Slovākija) un seksuālā orientācija (Beļģija).

Piemērotās sankcijas

Sankcijas ārpus tiesu sistēmas

Virknē valstu diskriminācijas gadījumā sankcijas var piemērot arī īpaši pilnvarotas iestādes, galvenokārt vienlīdzības veicināšanas iestādes. Atsevišķos gadījumos šādas sankcijas tika piemērotas tieši pēc tam, kad ar situācijas testēšanas metodi tika pierādīts diskriminācijas fakts.

Ungārijas Vienlīdzīgas attieksmes iestāde (nacionālā vienlīdzības iestāde) vairākas

³⁸ EGAM rīkotajā Eiropas Testēšanas naktī piedalījās: Albānija, Beļģija, Dānija, Francija, Latvija, Norvēģija, Polija, Rumānija, Serbija, Slovākija, Spānija, Ungārija, Vācija, Zviedrija, Preses relize, 2011. gada marts, sk. <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/media-materials/situacijas-testesanas-eksperiments-cina-pret-rasu/>

reizes piemēroja naudas sodus par diskriminācijas pārkāpumu, kad diskriminācijas pierādīšanai tika izmantota situācijas testēšana: 2006.gadā par diskrimināciju uz etniskās piederības pamata nodarbinātības jomā – 700 000 ungāru forintu (EUR 2 330), 2008. gadā par diskrimināciju uz etniskās piederības pamata pieejā precēm un pakalpojumiem – 1 miljons forintu (EUR 3 330, vienlaikus uzliekot bāram arī pienākumu publicēt lēmumu), 2009. gadā par diskrimināciju uz etniskās piederības (rases) pamata pieejā precēm un pakalpojumiem – 5 miljoni forintu (EUR 16 650), kas ir līdz šim, lielākais uzliktais naudas sods. Nosakot soda apmēru, iestāde ņēma vērā faktu, ka 2007. gadā, konstatējot vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu, šim pašam bāram sods netika uzlikt, cerot, ka tas turpmāk ievēros vienlīdzīgas attieksmes principu.

Arī Rumānijas Nacionālā diskriminācijas apkaršanas padome, kas ir vienlīdzības veicināšanas iestāde, pamatojoties uz situācijas testēšanas datiem, sodīja ar naudas sodu (ap 250 Eiro) klubus par diskrimināciju pret romiem, bet Slovākijas Tirdzniecības inspekcija sodīja ar naudas sodiem uzņēmējus par vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumiem, sniedzot pakalpojumus.

Tiesas

Sankcijas, ko piemēroja Eiropas valstu tiesas pierādītas diskriminācijas gadījumos pēc situācijas testēšanas, ir dažādas – kompensācijas cietušajiem, naudas sodi, atvainošanās.

Pieejā precēm un pakalpojumiem / etniskā piederība

Visbiežāk ar situācijas testēšanas metodes palīdzību tiesas konstatēja diskrimināciju uz etniskās piederības pamata pieejā precēm un pakalpojumiem. Šādos gadījumos tiesas piesprieda šādas sankcijas:

- atvainoties un samaksāt kompensāciju par morālo kaitējumu (3000 EUR Čehijā 2005. gadā);
- samaksāt kompensāciju (560 EUR Zviedrijā 2008. gadā, arī Ungārijā);
- samaksāt naudas sodu (Somijā 2002. un 2006. gadā);
- samaksāt naudas sodu par atkārtotu diskriminējošu rīcību (16 650, Ungārijā 2009. gadā)
- atvainoties (Slovākijā 2008. un 2010. gadā).

Pieejā precēm un pakalpojumiem / cits pamats

- Samaksāt kompensāciju par morālo kaitējumu un soda naudu (Beļģijas tiesa atzina restorāna īpašnieku par vainīgu diskriminācijā uz invaliditātes pamata un piesprieda samaksāt cietušajam maksimāli noteikto kompensāciju 1300 EUR apmērā par morālo kaitējumu, kā arī 250 EUR soda naudu par atkārtotu pārkāpumu).

Nodarbinātība / etniskā piederība

- Atvainoties un samaksāt kompensāciju par morālo kaitējumu (2003.-2004. gadā Čehijas tiesas skatīja lietas par diskrimināciju nodarbinātības jomā uz etniskās piederības pamata. Abos gadījumos romu tautības kandidātes netika pieņemtas darbā, paziņojot, ka vakance jau ir aizņemta, taču uzreiz pēc tam ne-romu tautības testētājiem tika paziņots par iespēju tikt pieņemtiem tajā pašā darbā. Tiesas piesprieda vienam atbildētājam (aptieku ķēdei) atvainoties par diskrimināciju un samaksāt morālo kompensāciju romu sievietei 50 000 čehu kronu apmērā (EUR 1 670), bet otram atbildētājam (veikalam) atvainoties un samaksāt romu sievietei morālu kompensāciju 25 000 CZK (835 EUR) apmērā.

Ungārija³⁹

Situācijas testēšanu galvenokārt izmanto nevalstiskās organizācijas, īpaši “Nacionālo un etnisko minoritāšu tiesiskās aizsardzības birojs” (NEKI). Atsevišķos gadījumos uz NEKI ekspertīzi un testētājiem paļaujas arī Vienlīdzīgas attieksmes iestāde.

NEKI ir izstrādājis ļoti detalizētu situācijas testēšanas metodoloģijas rokasgrāmatu. Testēšanu sagatavo un koordinē testēšanas koordinators. Pēc rūpīgas sūdzības iesniedzēja intervijas par lietas detaļām, testēšanas koordinators sagatavo lietu: apmeklē konkrēto vietu un, ja nepieciešams, iegūst papildus informāciju, un izvēlas testētājus. Koordinators arī atbild par loģistikas jautājumiem (ja, piemēram, testētājiem ir jābrauc uz testēšanas vietu). Testētāji tiek uzdevumam rūpīgi sagatavoti.

Ar testētājiem tiek slēgts līgums, kurā noteikts, ja testēšanas rezultātā tiks ierosināta tiesvedība:

- Testētājs apņemas liecināt tiesā kā liecinieks/-ce;
- Testētājs piekrīt, ka viņa/s sensitīvie dati (tādi kā etniskā piederība, seksuālā orientācija, veselības stāvoklis) tiks atklāti iestādēm, kurās šie procesi tiks uzsākti;
- Līgumā tiek iekļauts testēšanas vietā veicamo uzdevumu apraksts un testētājiem paredzētā samaksa;
- Līgumā ietverts arī NVO pienākums nodrošināt juridisko palīdzību gadījumā, ja testēšanas laikā tiek pārkāptas testētāja tiesības;
- Testētājs uzņemas arī konfidencialitātes pienākumu;
- Testētājam ir jāpaliek objektīvam un neitrālam, testēšanas laikā viņš/viņa nedrīkst paust savas sajūtas un emocijas;
- Testētājam ir jāsadarbojas ar iespējamo diskriminētāju (-iem) (darba devēju, drošības personālu, utt.)
- Testētājam ir jāpieraksta savi novērojami īsi pēc testēšanas standarta testēšanas anketā, kas tiek aizpildīta testēšanas koordinatora klātbūtnē un ar tā palīdzību.

Testēšanas anketu aizpilda ne tikai testētāji, bet arī pats sūdzības iesniedzējs, tādējādi salīdzinot testētāju pieredzi ar sūdzības iesniedzēja iespaidiem. Anketa ir nozīmīgs līdzeklis, jo tas nodrošina ne tikai testēšanas objektivitāti, bet arī tāpēc, ka dažkārt paiet ilgs laiks starp pašu testēšanu un testētāja liecināšanu tiesas procesā.

Testēšana tiek īstenota balsoties uz testēšanas koordinatora sagatavotu scenāriju. Ja, piemēram, testēšana ir saistīta ar nodarbinātību un rodas aizdomas par etnisko diskrimināciju, parasti pirmais tiek sūtīts minoritāšu pārstāvis, jo šis ir viens no labākajiem veidiem, lai noraidītu darba devēja argumentu, ka minoritātes pārstāvim netika piedāvāts darbs, jo vakance jau bija aizņemta.

---

³⁹ Sagatavots balstoties uz Andrās Kádār, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Hungary, p. 33-38, 160, 162, 165, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/hungary>

Nemot vērā, ka testēšana var būt emocionāli ļoti smaga („veiksmīga” testēšana nozīmē, ka arī testētājam ir jāpiedzīvo diskriminācija), ir ļoti svarīgi: a) atlases procesā precīzi izvērtēt testētāja garīgo izturību, un b) nodrošināt uzraudzību un psiholoģisko palīdzību, ja testētājs piedzīvo diskrimināciju.

NVO, galvenokārt NEKI, ilgu laiku izmantoja situācijas testēšanu, lai pamatotu individuālu cietušo lietas. Saņemot sūdzību (parasti par atteikumu pieejai precēm un pakalpojumiem vai darba attiecībās, abos gadījumos balstoties uz etnisko piederību, t.sk. pret romiem), viņi sūtīja situācijas testētājus uz konkrēto vietu. Testēšanas rezultāts tika rūpīgi pierakstīts, un kopā ar testētāju liecībām tika izmantots kā pierādījums civillietās, kas ierosinātas īstā cietušā vārdā.

Taču Ungārijas eksperts norāda, ka šai pieejai bija trūkumi – vairāku tiesnešu interpretācijā šādā veidā īstenotas testēšanas rezultāts var netikt uzskatīts par pierādījumu, jo tiesvedības pamatā var būt tikai sākotnējais, individuālais pārkāpums. Tā kā testēšana uz šo gadījumu attiecas netieši, testēšanas rezultātā izdarītie secinājumi nevar tikt attiecināti uz sākotnējo pārkāpumu ar atpakaļejošu spēku.

Tas lika NEKI mainīt testēšanas stratēģiju. Jaunās metodes ietvaros īstais sūdzības iesniedzējs dodas kopā ar testētājiem, un, ja diskriminējošā rīcība (piemēram, aizliegums ieiet bārā) atkārtojas attiecībā uz sūdzības iesniedzēju un arī roma testētāju, kamēr ne-romu testētājs tiek ielaists, tiesvedība netiks sākta par pirmo diskriminējošo rīcību, bet par otro, kurā testētāju liecības varēs tikt izmantotas kā tiešs pierādījums. Atsevišķi tiesneši dažkārt kritizējuši to, ka testētāji ir aģenti provokatori, kuriem prasītājs (vai NVO, kas pārstāv prasītāju) maksā, tādējādi radot šaubas par viņu ticamību. Šis apstāklis tomēr nav atturējis Augstāko tiesu no testētāju sniegto liecību pieņemšanas vairākās nozīmīgās diskriminācijas lietās.

Kopumā secināts, ka, nav vērojama tiesnešu noraidošā attieksme pret situācijas testēšanas rezultātu pieņemšanu, bet tas attiecas tikai uz gadījumiem, kuros testētāji ir tiešām bijuši klāt. Testēšana kā vispārējas diskriminējošas prakses pierādījums netiek pieņemta, lai pamatotu individuālu sūdzību, ja testētāji nav tieši liecinieki rīcībai, par kuru iesniegta sūdzība, vai arī nav citu netiešu pierādījumu, kas apstiprina individuālo sūdzību.

Līdz šim Ungārijā nav neviena tiesas sprieduma, kurā tiktu vērtēts testēšanas teorētiskais aspekts, tomēr NEKI lietā Augstākā tiesa pieņēma testētāju sniegtās liecības, tādējādi atzīstot metodes leģitimitāti.

K.L. diskotēkas lieta. 2000. gadā pēc romu minoritātes pašpārvaldes sūdzības NEKI nolēma veikt situācijas testēšanu K.L. diskotēkā. 1. aprīlī divi ne-romu un divi romu brīvprātīgie devās uz ciematu, kur satika vairākus romu jauniešus, kuri vairākkārt sūdzējās par diskrimināciju. Viņi norādīja, ka katru reizi, kad viņi cenšas samaksāt ieejas maksu, viņi tiek sūtīti prom, jo nav kluba biedri. Viņi jautājuši, kā iegūt biedra karti un viņiem teikts, ka, kartes saņemšanai, ir nepieciešamas divas biedru rekomendācijas. Dažkārt viņiem tika lūgts iesniegt CV, uz kuru pamata tiks izvērtēts iesniegums. Citās reizēs, lai kļūtu par biedru, viņiem tika lūgts samaksāt noteiktu naudas summu.

Divi ne-romu brīvprātīgie bez jebkādam problēmām pie ieejas iegādājās divas biļetes un iegāja iekšā. Viņi pasūtīja dzeramos un apsēdās pie galda. Divdesmit minūtes vēlāk pie viņiem piegāja darbinieks pajautājot, vai viņiem ir biedra kartes. Viņiem tika iedotas kartes

un grāmatā tika pierēģistrēti viņu vārdi un adreses. Turklāt ne-romu brīvprātīgajiem darbinieks bez jautāšanas norādīja, ka „kartes ir nepieciešamas, jo tas ir vienīgais veids, kā nodrošināt, lai klubā netiek ielaisti romi. Iepriekš mums ir bijušas problēmas ar patērētāju inspekciju un parlamentāro komisāru.”

Pusstundu vēlāk, B.B., romu brīvprātīgais un P.M., vietējais romu jauniešs arī devās uz diskotēku. Viņi arī vēlējās pie durvīm iegādāties divas biļetes, bet tika noraidīti, jo viņiem nebija biedru kartes. Viņi interesējās, kā var saņemt kartes un viņiem tika pateikts, ka jāiesniedz CV un divu biedru rekomendācijas. B.B. vaicāja pēc klientu grāmatas. Viņam tika pateikts, ka tā nav diskotēka, bet klubs, tāpēc viņiem nav šādas grāmatas. Piecpadsmit minūtes vēlāk trīs vietējie romu jaunieši centās iekļūt iekšā diskotēkā, tomēr neveiksmīgi. Pēc atgriešanās, visi brīvprātīgie aizpildīja detalizētu veidlapu un identificēja divus vietējos policistus, kuri esot apsargājuši diskotēku.

2000. gada 10. maijā, pārstāvēt NEKI apmaksātam juristam, divi no romu jauniešiem, kuriem tika liegta ieeja diskotēkā, iesniedza prasību pret uzņēmumu.

Gan pirmās, gan otrās instances tiesa konstatēja prasības iesniedzēju tiesību uz cieņu un nediskrimināciju pārkāpumu, un uzņēmumam bija jāmaksā kompensācija. Augstākā tiesa apstiprināja otrās instances tiesas spriedumu un atzina, ka otrās instances tiesa uz pieejamo pierādījumu pamata (t.sk. testētāju liecībām) ir pareizi konstatējusi lietas faktus.

Vienlīdzīgas attieksmes iestādes lieta 180/2006. Reaģējot uz sludinājumu avīzē, sūdzības iesniedzējs zvanija uzņēmumam, kas meklēja krāsotājus. Lai arī viņš atbilda visiem darba devēja izvirzītajiem kritērijiem, taču tad, kad viņš pateica, ka ir roms, darbs tika atteikts. Sūdzības iesniedzējs griezās NEKI, kas veica situācijas testēšanu. Divi testētāji zvanija darba devējam, norādot, ka viņiem ir prasītās prasmes un pieredze, kā arī abi apliecināja, ka nelieto alkoholu. Vienīgā atšķirība bija tā, ka viens no testētājiem stādījās priekšā kā Kolompar (tipisks Ungārijas romu vārds), savukārt otrs izmantoja ungāru vārdu. Ja romu testētājam netika sniegta nekāda detalizēta informācija par darbu, ne-romu testētājs tika informēts gan par darba pienākumiem, gan algu un citiem jautājumiem. Pamatojoties uz testēšanas rezultātiem, NEKI prasīja vārdā sagatavoja sūdzību Vienlīdzīgas attieksmes iestādei. Ņemot vērā testēšanas rezultātus un citus pierādījumus (zvanu saraksts, kas veikts no vietējās pašvaldības iestādes, no kuras prasītājs veica zvanus), Vienlīdzīgas attieksmes iestāde konstatēja tiešo diskrimināciju un uzlika darba devējam naudas sodu 700 000 ungāru forintu apmērā (EUR 2 330). Šī bija pirmā lieta, kurā situācijas testēšanas rezultāti tika ņemti vērā kā pierādījums, kas apstiprina individuālo sūdzību par iepriekš notikušu faktu. Līdz tam tiesu praksē liecinieku liecības tika pieņemtas tikai tad, ja testētāji faktiski bijuši prasītāja tiesību pārkāpuma liecinieki.

2008. gada aprīlis, Vienlīdzīgas attieksmes iestāde (lieta 72/2008). Prasības iesniedzēji paziņoja, ka viņiem bārā regulāri ir prasīta lielāka maksa kā pārējiem klientiem, jo viņi ir romi, un vienai no sūdzības iesniedzējiem tāpēc, ka viņa dzīvo kopā ar romu draugu. Attiecībā uz pēdējo, prasības iesniedzēja norādīja, ka viņai augstāka samaksa prasīta tikai pēc tam, kad kļuva zināms, kur viņa dzīvo. Bāra menedžeris norādīja, ka viņi ir sākuši izsniegt pastāvīgo klientu kartes, un šis ir bijis iemesls cenu atšķirībai. Viņš paziņoja, ka šādas kartes ir izsniegtas arī vairākiem romu klientiem. Menedžeris norādīja, ka prasības iesniedzējiem kartes netika izsniegtas, jo viņi ir problemātiski viesi: vienu reizi pat esot izsaukta policija, jo viens no viņiem bijis iesaistīts incidentā. Nacionālā patērētāju

aizsardzības iestāde veica testa maksājumu bārā un ne-romu testētājam bija jāmaksā puse no rēķinā norādītās summas, un, lai gan šī bija pirmā reize, kad viņa šo bāru apmeklēja, viņai tika izsniegta pastāvīgā klienta karte. Iestāde secināja, ka bāram nav izstrādāti nekādi iekšējās kārtības noteikumi attiecībā uz pastāvīgā klienta kartēm, kartes tiek izsniegtas uz *ad hoc* pamata, ņemot vērā atšķirīgus, bieži vien neskaidrus nosacījumus. Iestāde konstatēja tiešu diskrimināciju uz etniskās izcelsmes pamata un „citu pazīmju” pamata (asociācija ar romu personu). Iestāde aizliedza pārkāpuma turpināšanu, uzlika bāram pienākumu publicēt lēmumu un piesprieda naudas sodu 1 miljonu forintu apmērā (EUR 3 330).

03.12.2009. *Vienlīdzīgas attieksmes iestāde. Menedek – Ungārijas migrantu asociācija v. Cafe Rio.* Menedek, Ungārijas migrantu asociācija, iesniedza prasību pret Cafe Rio, plaši zināmu Budapeštas bāru, jo bārs regulāri atteica ieeju tumšādaiņiem cilvēkiem vai arī atļāva iet tikai pēc pazemojošām procedūram. 2009. gada maijā asociācijas testētāji centās iekļūt bārā. Ja testētājiem ar gaišu ādas krāsu bārā tika atļauts iet bez jebkādam grūtībām, testētāji ar tumšu ādas krāsu tika aizsūtīti prom, pamatojot atteikumu ar to, ka viņiem nav biedru kartes. Vienlīdzīgas attieksmes iestāde uzlika bāram sodu 5 miljonu forintu apmērā (EUR 16 650). Nosakot soda apmēru, iestāde ņēma vērā, ka 2007. gadā tā jau bija atklājusi, ka bārs pārkāpj vienlīdzīgas attieksmes prasību (pret romiem). 2007. gadā iestāde nebija uzlikusi sodu, cerot, ka bāra vadība turpmāk ievēros vienlīdzīgas attieksmes principu. Redzot, ka diskriminējošā rīcība turpinās, iestāde nolēma uzlikt līdz šim lielāko naudas sodu.

Francija⁴⁰

Francijas Vienlīdzīgu iespēju un diskriminācijas novēršanas Komisija (*Haute autorite de lutte contre les discriminations et pour l'egalite, HALDE*) izmantojusi situācijas testēšanu mājokļa jomā. HALDE telefoniski notestēja 76 īres mājokļu sludinājumus: pirmais zvanīja testētājs ar “afrikāņu” akcentu un uzvārdu un interesējās par dzīvokļa pieejamību, bet otrs testētājs ar “franču” uzvārdu un akcentu zvanīja pēc tam. Testēšanas rezultātā aizdomas par diskrimināciju bija 35 gadījumos, taču pēc īpašnieku un mākļu paskaidrojumiem HALDE, prasības tika iesniegtas tikai par 15 gadījumiem. Šīs prasības tika noraidītas, jo tiesa nosprieda, ka pierādījumiem trūkst neatkarīga apliecinājuma; tiesa arī norādīja, ka HALDE iesniegtajā prasībā vienīgais diskriminācijas pierādījums bija pašas HALDE aģentu telefonsarunas ar atbildētājiem atšifrējums, pie tam šie aģenti izmantoja fiktīvus vārdus, un fiktīvi pretendēja uz mājokļu īri.⁴¹

⁴⁰ Sagatavots balstoties uz Sophie Latraverse, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, France, p. 44-48, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/france>

⁴¹ Paris Grand Instance Court (Tribunal de grande instance de Paris), 7 January 2011, no.0907108445, In: Sophie Latraverse, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, France, p. 44-48, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/france>

2005. gada 7. jūnijā Francijas Republikas Kasācijas tiesas Krimināllietu palāta pieņēma pierādījumus, kas tika iegūti situācijas testēšanas veidā.⁴² Šajā gadījumā tika nodrošināts trešās puses apliecinājums (liecības) un testēšana notika pa telefonu: no telefonsarunu ierakstiem bija redzams, ka nekustamā īpašuma aģents (mākleris) paziņoja potenciālajiem klientiem ar “nefrancū” vārdiem (“tādiem ka Malika”), ka mājoklis jau izīrēts, taču potenciālajiem klientiem ar pietiekami “franciski” skanošiem vārdiem paziņoja, ka mājoklis ir pieejams.

Beļģija⁴³

2009. gadā Vienlīdzīgu iespēju un pretrasisma centrs izmantoja neliela mēroga situācijas testēšanu, lai ierosinātu lietu tiesā. Restorāna īpašnieks liedza ieeju restorānā klienta sunim – pavadonim. Centrs centās panākt risinājumu mediācijas ceļā, tomēr nesekmīgi. Iznākumā Centrs lūdza tam pašam klientam ar savu suni – pavadoni mēģināt iekļūt tajā pašā restorānā tā, lai īpaši pilnvarota persona⁴⁴ varētu reģistrēt atteikumu iet. Tiesa sodīja restorāna īpašnieku par diskrimināciju uz invaliditātes pamata, nosakot, ka suņi – pavadoni nav salīdzināmi ar mājdzīvniekiem. Cietušais saņēma maksimāli noteikto kompensāciju 1300 EUR apmērā par morālo kaitējumu. Tāpat, lai izbeigtu diskriminējošo attieksmi, tiesa uzlika 250 EUR sodu par jaunu pārkāpumu.

Beļģijā situācijas testēšana kā pierādījums diskriminācijas lietās izmantota vairākkārt. 2005. gada jūnijā, atsaucoties uz 2003. gada Federālo pretdiskriminācijas likuma 19. panta 3. paragrāfu, prasību tiesā iesniedza divas ārvalstu izcelsmes personas, kuras bija vēlējušās noīrēt dzīvokli. Aģentūra pārim bija lūgusi pierādīt, ka viņu alga vismaz trīs reizes pārsniedz mēneša īres maksu. Lai arī nākamajā dienā šāds apstiprinājums tika nosūtīts, pēcpusdienā aģentūra informēja pāri, ka dzīvoklis tiks izīrēts citai personai, īpašnieka paziņam. Tā kā dzīvoklis joprojām tika izīrēts, pāris lūdza savam draugam noskaidrot aģentūrā, vai dzīvoklis vēl pieejams. Pēc tam, kad draugs bija pateicis, ka viņš zvana savu draugu, Beļģijas pilsoņu, vārdā, tika norunāta tikšanās. Aģentūra pēc tam savu nostāju pamatoja ar dzīvokļa īpašnieka vēlmi izīrēt dzīvokli gados vecākiem cilvēkiem, tādējādi nodrošinot mājā, kurā dzīvo arī pats īpašnieks, klusumu. Izvērtējot visus faktus, tiesnesis uzskatīja, ka pāra un viņu drauga liecības bija pietiekami fakti, kas norādīja uz iespējamu diskrimināciju, kuras pamatā ir prasības iesniedzēju ārvalstu izcelsme. Aizstāvība necentās šo pieņemumu atspēkot; tiesneša ieskatā viņu apgalvojums par priekšrokas došanu vecākam īrniekam, nav

⁴² <http://legimobile.fr/fr/jp/j/c/crim/2005/6/7/04-87354/www.non-discrimination.net/content/media/LR-3-FR-5.pdf>

www.non-discrimination.net/content/media/Discrimination%20in%20Housing%20-%20EN.pdf

⁴³ Sagatavots balstoties uz Emmanuelle Bribosia and Isabelle Rorive, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Belgium, p. 44-45, 94-98, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/belgium>

⁴⁴ Francijā/Beļģijā namīpašnieku un īrnieku strīdu risināšanā nereti tiek iesaistīta īpaši pilnvarota persona *huissier de justice*

apstiprinājies, jo dzīvoklis tika izīrēts aptuveni 40 gadus vecam īrniekam, kas neatbilst apzīmējumam „gados vecs”.⁴⁵

2005. gada 30. novembra Ģentes apelācijas tiesas spriedums. Nekustamo īpašumu aģentūras paziņojums, ka īpašnieks nevēlas izīrēt savu dzīvokli „diviem vīriešiem vai divām sievietēm,” tika vispirms pateikts sūdzības iesniedzējam (vīrietim, kurš meklēja dzīvokli sev un savam partnerim), pēc tam dažas dienas vēlāk tika atkārtots testētājam īpaši pilnvarotas personas⁴⁶ klātbūtnē. Lai gan aģentūra noraidīja iesniegumu, Apelācijas tiesa uzskatīja, ka ar šādu līdzekļu palīdzību diskriminācija var tikt pierādīta, neskatoties uz to, ka valdība nav pieņēmusi noteikumus, nosakot apstākļus, kādos testēšanas var tikt izmantota, lai pierādītu diskrimināciju.

2010. gada 18. oktobra Briseles apelācijas tiesas spriedums.⁴⁷ Ģentē dzīvojošam marokāņu izcelsmes vīrietim trīs reizes tika atteikta ieeja Ģentes naktsklubā. Tai pašā laikā viņa baltādainā draudzene, beļģiete, varēja iekļūt naktsklubā bez jebkādām problēmām. Lai gan bijušais Federālais pretdiskriminācijas likums (25.02.2003.) paredzēja situācijas testēšanu kā vienu no diskriminācijas pierādīšanas līdzekļiem, tomēr Beļģijas valdība nekad nepieņēma noteikumus, kuru mērķis būtu regulēt situācijas testēšanas izmantošanu diskriminācijas lietās. Situācijas testēšana tika izslēgta no jaunā pretdiskriminācijas likuma 2007. gada 10. maijā. Šai sakarā cietušā jurists iesniedza prasību tiesā pret Federālo valdību par nespēju dot iespēju īstenot pretdiskriminācijas likumā minētos noteikumus.

Briseles Civiltiesas attaisnoja Beļģijas premjerministru par nespēju izpildīt likumu un atzina par vainīgu Vienlīdzīgu iespēju ministru, sodot ar simbolisku 1 EUR naudas sodu. Tomēr, izskatot lietu Briseles apelācijas tiesā, bijušais premjerministrs un bijušais Federālais Vienlīdzīgu iespēju ministrs katrs tika sodīts ar 3 000 EUR par labu prasītājam. Turklāt, Briseles apelācijas tiesa piesprieda arī Beļģijas valstij segt 3 074 EUR tiesu izdevumus un 1 300 EUR kā procesuālo kompensāciju. Apelācijas tiesa uzskatīja, ka federālajai valdībai bija jāpieņem īstenošanas noteikumi, lai atzītu situācijas testēšanu Beļģijā. To neizdarot, valdība ir pārkāpusi konstitūcijas, kas paredz valdībai izpildvaras tiesības. Saskaņā ar prasītāja advokāta sacīto, fakts, ka premjerministrs tika notiesāts kā valdības vadītājs, rada precedentu.

---

⁴⁵ Court of First Instance of Brussels, 3 June 2005, judgment no.05/1289/A, ref. T no.1264/05 in: Emmanuelle Bribosia and Isabelle Rorive, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Belgium, p. 97, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/belgium>

⁴⁶ Francijā/Beļģijā namīpašnieku un īrnieku strīdu risināšanā nereti tiek iesaistīta īpaši pilnvarota persona *huissier de justice*

⁴⁷ Migration Policy Group, Conviction of the former Belgian Prime Minister and Minister for Equal Opportunities upheld for failing to adopt implementing decree on discrimination tests, available at: <http://www.migrationnewsheet.eu/conviction-of-former-belgian-prime-minister-and-minister-for-equal-opportunities-upheld-for-failing-to-adopt-implementing-decree-on-discrimination-tests>

Zviedrija⁴⁸

2005. gadā dažādās tiesās ir izskatītas vairākas lietas par iespējamu diskrimināciju uz etniskā pamata, balstoties uz Krimināllikumu un 2003. gada likumu Par precēm un pakalpojumiem. Situācijas testēšanu ir veikušas juristu studentu grupas (zviedru un imigrantu izcelsmes), testējot restorānu un naktsklubu vienlīdzīgas attieksmes praksi. Dažās no šīm lietām diskriminācijas fakts apstiprināts arī rajona tiesā.⁴⁹

Līdz ar to situācijas testēšana ir neapstrīdams pierādīšanas līdzeklis un institūcijas var izmantot valsts naudu, lai darbotos kā prasības iesniedzēja likumīgais pārstāvis, ļaujoties uz pierādījumiem, kas iegūti situācijas testēšanas rezultātā. Tomēr iestādes nelabrāt pašas iesaistās situācijas testēšanā, tādējādi iegūstot pierādījumus individuālajās lietās. Vienlīdzības Ombuds ir norādījis, ka likumā ir nepieciešama skaidra atļauja veikt situācijas testēšanu, ja tās vēlas piemērot situācijas testēšanu kā pierādījumu iegūšanas metodi. 2008. gadā pieņemtajā Diskriminācijas likumā⁵⁰ par situācijas testēšanu nekas nav teikts.

2008. gadā pieņemts nozīmīgs Augstākās tiesas spriedums par situācijas testēšanu.⁵¹ Grupa tieslietu studentu testēja vairākus restorānus un naktsklubus (etniskā diskriminācija). Apelācija tiesa katram studentam kā kaitējuma atlīdzību piešķīra 1 700 EUR. Šis tiek uzskatīts par normālu kompensācijas apjomu gadījumos, kad tiek atteikta ieeja. Augstākā tiesa atļāva pārsūdzēt spriedumu tikai saistībā ar procesuāliem pārkāpumiem. Pētījuma mērķis un tas, ka viņiem nebija patiesa vēlme tik ielaistiem iestādē, nozīmē, ka četriem studentiem netika liegts nekas, ko viņi vēlējās iegūt. Tas bija iemesls, lai noteiktu zemāku zaudējumu atlīdzību un Augstākā tiesa katram studenta noteica 560 EUR kompensāciju. Divi no pieciem tiesnešiem sagatavoja savu atsevišķo viedokli, norādot, ka katram studentam jāpiešķir parastā līmeņa kompensācija.

---

⁴⁸ Sagatavots balstoties uz Per Norberg, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Sweden, p. 48-52, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SE-Country%20Report%20LN_final.pdf

⁴⁹ Appeal Court judgment Hovrätten över Skåne och Blekinge, case B 3145-05, judgment 22 December 2006, in: Per Norberg, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Sweden, p. 49, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SE-Country%20Report%20LN_final.pdf

⁵⁰ Swedish Code of Statutes, Discrimination Act (SFS 2008:576), issued on 5 June 2008, available at: <http://www.government.se/content/1/c6/11/81/87/36dc60a5.pdf>

⁵¹ The Supreme Court, Escape Bar and Restaurant v. The Ombudsman Against ethnic Discrimination (case T-2224-07 judgement 2008-10-01), in: Per Norberg, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Sweden, p. 49, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SE-Country%20Report%20LN_final.pdf

Slovākija⁵²

Situācijas testēšanu izmanto galvenokārt NVO, lai uzraudzītu diskriminācijas prakses un pierādītu tās tiesā. Līdz šim NVO situācijas testēšanu izmantojušas galvenokārt, lai pierādītu diskriminācijas gadījumus pieejā precēm un pakalpojumiem, nodarbinātībai un izglītībai, tās ietvaros uz vietas radot salīdzināmu situāciju un nodrošinot pierādījumus (liecinieki, audio ieraksti un audio ierakstu atšifrējums). Izmantojot testēšanu viena no Slovākija organizācijām 2008. un 2009. gadā ir palīdzējusi Slovākijas Tirdzniecības Inspekcijai identificēt un sodīt vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpējus pieejā precēm un pakalpojumiem.

Slovākijas Nacionālais cilvēktiesību centrs – nacionālā vienlīdzības iestāde – ir atzinis, ka 2010. gadā ir bijuši vairāki gadījumi, kad tas izmantojis situācijas testēšanu (metode tika izmantota, lai veiktu neatkarīgas pārbaudes attiecībā uz iespējamu diskrimināciju pieejā pakalpojumiem, pēc tam, kad romu izcelsmes personas bija sūdzējušās par pret viņām vērstu diskrimināciju balstoties uz viņu etnisko piederību).

Pirmā nozīmīgākā lieta bija saistīta ar trīs romu aktīvistiem, kas 2005. gada 10. jūnijā Michalovce rajona tiesā iesniedza prasību pret kafējnīcas īpašnieku.⁵³ Viņi apgalvoja, ka tikuši diskriminēti savas etniskās piederības dēļ un prasīja, lai kafējnīcas īpašniekam piespriež rakstisku atvainošanos un izmaksāt finansiālu kompensāciju. Trīs romu aktīvistu kopā ar kādas NVO aktīvistiem, kas vēlāk viņiem sekoja, nolēma izmantot vietējās kafējnīcas pakalpojumus un notestēt tās politiku attiecībā uz romu izcelsmes klientiem. Viņiem tika atteikta ieeja kafējnīcā, jo viņi nevarēja apliecināt, ka ir „kluba biedri”. Saruna ar bāra personālu tika ierakstīta. Trīs ne-romu aktīvistu no NVO, kas viņiem pēc neilga brīža sekoja, iekļuva kafējnīcā bez jebkādam problēmām. 2006. gada 31. augustā tiesa piesprieda kafējnīcas īpašniekam sagatavot rakstisku atvainošanos, bet nepiesprieda finansiālu kompensāciju,⁵⁴ ko bija lūguši prasības iesniedzēji (cita starpā tā argumentēja, ka tiešā diskriminācija nenotika publiski un ka prasības iesniedzēji, ņemot vērā, ka viss pasākums bija iepriekš plānots, jau bija paredzējuši diskrimināciju). Tika iesniegta apelācija, kuras rezultātā Košices reģionālā tiesa pirmās instances tiesas lēmumu atcēla un nosūtīja to

---

⁵² Sagatavots balstoties uz Janka Debrecèniová, Zuzana Dlužošová Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Slovakia, p. 40-47, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf

⁵³ Case No. 12C/139/2005, 31 August 2006, the District Court in Michalovce; No 2Co/430/2006-148, 25 October 2007, the Regional Court in Košice (first decision of appeal); 29 January 2008, District Court in Michalovce; No 2Co/115/2008-192, 15 July 2010, Regional Court in Košice (second decision of appeal); the Constitutional Court of the Slovak Republic, in: Janka Debrecèniová, Zuzana Dlužošová Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Slovakia, p. 11-12, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf

⁵⁴ Tiesas parasti, ar dažiem nelieliem izņēmumiem, pieņem testēšanas rezultātā iegūtos pierādījumus (liecinieku liecības, audio ierakstus). Tomēr, ja pierādījumi ir iegūti situācijas testēšanas rezultātā, tam var būt ietekme uz morālās kompensācijas apjomu, kas tiek piešķirts prasības iesniedzējiem, kuri balstās uz testēšanu: tiesa parasti šajos gadījumos kompensāciju nepiespriež vai arī piespriež simboliskā apmērā.

otrrreizējai izskatīšanai. Michalovce rajona tiesa 2008. gada 29. janvārī nolēma, ka ir notikusi diskriminācija uz etniskā pamata un piesprieda apsūdzētajam nosūtīt cietušajiem rakstisku atvairošanos, tomēr atkal noraidīja prasību par finansiālo kompensāciju. Tiesa pieņēma atšifrētos audio ierakstus, kurus romu aktivisti ierakstīja pie kafejnīcas ieejas un iesniedz kā pierādījumus lietā. Tiesa norādīja, ka „ne Civilprocesa likums, ne kādi citi normatīvie akti neattur tiesu no iespējas ņemt vērā pierādījumus, tādus kā audio ierakstu atšifrējumus, kas ierakstīti sabiedriskā vietā un kas nepārkāpj lietas pušu vai trešo personu privātumu.” Pēc tam, kad prasības iesniedzēji lēmumu apstrīdēja vēlreiz (tieši to sprieduma daļu, kurā tiesa noraidīja finanšu kompensācijas piešķiršanu), Košices reģionālā tiesa, kā apelācijas tiesa, 2010. gada 15. jūlijā atstāja spēkā Michalovce rajona tiesas lēmumu. Romu aktivisti griezās Konstitucionālajā tiesā, kas lietu noraidīja. 2013. gada sākumā lieta atradās Rasu diskriminācijas novēršanas komitejas izskatīšanā.

Citu nozīmīgu lietu, kas izskatīta Spišska Nova Ves rajona tiesā un Košices reģionālajā tiesā, ierosināja romu vīrietis, kuram tika atteikts slēgt līgumu ar mobilo telefonu operatoru, jo viņam bija fiksēta termiņa darba līgums.⁵⁵ Ne-romu aktivisti no kādas NVO veica situācijas testēšanu cenšoties noslēgt līgumu ar to pašu mobilo telefonu operatoru. Viņiem to izdarīt nebija nekādu problēmu un viņiem netika prasīts arī darba līgums. Gan prasības iesniedzējs, gan ne-romu aktivisti ierakstīja savu sarunu ar mobilo telefonu operatoru un iesniedza audio ierakstus kā pierādījumus tiesvedībā. Prasība tika ierosināta par diskrimināciju uz etniskās piederības pamata, un prasītājs lūdza, lai tiesa atzīst vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumu, piespriežot sagatavot rakstisku atvairošanos un izmaksāt finansiālo kompensāciju 100 000 slovaku kronu (EUR 3 319.40) apmērā. Rajona tiesa prasību noraidīja, norādot, ka prasības iesniedzēja un NVO aktivistu situācija nav salīdzināma (argumentējot, ka prasības iesniedzējam un NVO aktivistiem nav jautāti vieni un tie paši jautājumi un ka informāciju nav sniedzis viens un tas pats uzņēmuma pārstāvis) un ka nav notikusi diskriminācija, balstoties uz romu vīriešu etnisko piederību. Balstoties uz Košices reģionālajā tiesā iesniegto apelācijas sūdzību, apelācijas tiesa lēmumu atcēla, un nosūtīja pirmās instances tiesai otrreizējai izskatīšanai. Apelācijas tiesa cita starpā norādīja, ka ņemot vērā faktu, ka ieraksts tika veikts atbildētājam piederošās publiski pieejamās telpās un tas neietekmēja nevienas no klātesošajām personām privātumu, ieraksta kā pierādījuma izmantošana nebija atkarīga no atbildētāja piekrišanas. Tiesa arī noraidīja argumentu, ka fakts, ka prasības iesniedzējs sagatavoja savu pierādījumu ar mērķi pierādīt diskriminējošu attieksmi, padara šāda veida pierādījumu par neatbilstošu. Apelācijas tiesa noteica, ka, ja prasības iesniedzējs iesniedz audio ieraksta atšifrējumu, tiesai tas ir jāsalīdzina ar pašu ierakstu, lai apstiprinātu tā ticamību. Attiecībā uz testēšanu tiesa skaidri noteica, ka „lai iegūtu salīdzinošu informāciju, testēšana ar kuras palīdzību tiek organizēta salīdzināma situācija ar to kāda bijusi prasības iesniedzējam, ir pieļaujama kā pierādījums”. Tiesa norādīja, ka „prasības iesniedzēja un salīdzināmās personas situācijai

---

⁵⁵ Case no 5C 226/05, District Court in Spišská Nová Ves, No 1Co/334/2008-238, 18 March 2010, Regional Court in Košice, in: Janka Debrečeniiová, Zuzana Dluhošová Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Slovakia, p. 19-20, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf

nav jābūt pilnīgi identiskai, tas nozīmē, viņiem nav jāprasa pilnīgi vieni un tie paši jautājumi, bet jautājumiem (iespējams formulētiem atšķirīgi) jābūt vēršiem uz to, lai iegūtu informāciju par vienu un to pašu lietu (...). Testēšanai nav jābūt veiktai attiecībā uz vienu un to pašu iesaistītā uzņēmuma darbinieku (šajā gadījumā atbildētāja), jo tā netiek veikta, lai pārbaudītu konkrētu darbinieku, bet gan uzņēmumu, kura vārdā darbinieks komunicē ar uzņēmuma pakalpojumus ieinteresēto personu". Spišska Nova Ves rajona tiesa, kas lietu izskatīja, atzina, ka prasības iesniedzējs ir diskriminēts savas etniskās piederības dēļ un piesprieda atbildētājam atvainoties. Tomēr tiesa nepiešķīra morālo kompensāciju. Spriedums tika pārsūdzēts Košices reģionālajā tiesā.

Audio ierakstu atbilstība saistībā ar iespējamu vai notiekošu tiesas procesu par „mutisku izteikumu vai citu personīga rakstura izteikumu konfidencialitātes pārkāpumu” bija 2011. gada Banka Bystrica rajona tiesas sprieduma jautājums.⁵⁶ Lieta attiecās uz sievietes prasību par iespējamu dzimuma diskriminācija nodarbinātības jomā. Zvolen rajona tiesā (pirmās instances tiesā) izskatītā procesa laikā prasītāja iesniedza pierādījumus audio ieraksta formā, kas ierakstīti tikšanās laikā ar viņas darba devēju, kuras laikā viņai tika uzteikts darbs (sanāksmē piedalījās divi darba devēja pārstāvji, viens arodbiedrības pārstāvis un prasības iesniedzēja). Pēc šo pierādījumu iesniegšanas, atbildētājs pret prasības iesniedzēju ierosināja kriminālprocesu, apgalvojot, ka viņa ir pastrādājusi noziegumu „pārkāpjot mutisku izteikumu vai citu personīga rakstura izteikumu konfidencialitāti” (Krimināllikuma 377. pants) un lūdza, lai pirmās instances tiesa aptur pretdiskriminācijas lietas izskatīšanu, līdz laikam, kad būs izskatīta krimināllieta. Viens no prasības iesniedzēja argumentiem bija, ka pierādījumi, kas iegūti pretlikumīgi, nevar tikt izmantoti civilprocesā un tāpēc process ir jāatliek. Pirmās instances tiesa nolēma neapturēt procesu, norādot, ka attiecīgais kriminālprocess neattiecas uz tiesas lēmumu lietā, kas saistīta ar iespējamu vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumu. Tā arī norādīja, ka iesniegtā pierādījuma mērķis bija pierādīt, ka prasības iesniedzēja tika diskriminēta nodarbinātības jomā. Tā piebilda, ka tas ir atkarīgs no pirmās instances tiesas lēmuma, vai iesniegtais pierādījums tiks vai netiks izmantots, un norādīja, ka atliekot procesa izskatīšanu, jautājums par to, vai šāda veida pierādījumi var tikt izmantoti civillietās netiks atrisināts, jo kriminālprocesa būtība ir lemt par noziegumu un sodu un nevis par civillietā iesniegtu pierādījumu likumību. Tāpēc pirmās instances tiesa lēma, ka kriminālprocesam nav nekādas saistības ar tās lēmumu. Atbildētājs lietu pārsūdzēja un lieta nonāca otrās instances tiesā, Banka Bystrica rajona tiesā. Reģionālā tiesa atstāja spēkā pirmās instances tiesas lēmumu un norādīja, ka piekrit pirmās instances tiesas pamatojumam. Tā arī norādīja, ka „ja prasības iesniedzējs ir iesniedzis audio ierakstu kā pierādījumu civillietā, ar kuru palīdzību viņš pierāda vienlīdzīgas attieksmes principa pārkāpumu darba attiecībās, rajona tiesai (t.i. pirmās instances tiesai) konkrētās lietas ietvaros šie pierādījumi ir jāizvērtē... Turklāt, attiecībā uz citiem iesniegtajiem pierādījumiem, rajona tiesa tos izvērtēs un izlems, vai tos izmantot kā pierādījumus lietas ietvaros. Šajā procesa stadijā Reģionālā tiesa nevar iejaukties pirmās instances tiesas darbā”.

---

⁵⁶ The District Court Banská Bystrica Case No 14Co/82/2011; 6710201619, 28 April 2011, in: Janka Debrecéniová, Zuzana Dluhošová Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Slovakia, p. 45-46, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf.

Nīderlande⁵⁷

Vietējais pretdiskriminācijas birojs (RADAR, Roterdama) saņēma vairākas sūdzības par diskriminējošu ieejas politiku bārā. Šajā gadījumā, lai konstatētu, vai ir notikusi diskriminācija uz rasu/etniskā pamata, tas izmantoja situācijas testēšanu. Divos dažādos vakaros RADAR nosūtīja uz kafējnicu jaunus vīriešus (pāri pa diviem). Nevienam no viņiem nebija kafējnicas regulārs apmeklētājs. Visi bija līdzīgās drēbēs un visiem bija normāls matu sakārtojums. Situācijas testēšana atklāja, ka holandiešiem (autohtoniem – kuriem abi vecāki dzimuši Holandē) atļāva ieiet kafējnicā, kamēr vairāk kā pusei citu pāru (kas sastāvēja no diviem ne-holandiešiem vai viena holandieša un viena ne-holandieša) ieeju kafējnicā liedza pamatojot ar to, ka viņi nebija izklaides vietas biedri vai regulāri apmeklētāji.

Par rezultātiem tika informēta policija un prokurors. Starp iesaistītajām pusēm tika organizēta tikšanās, kuras laikā panākta vienošanās, ka kafējnicas/deju kluba īpašnieks padarīs ieejas politiku atklātāku un nediskriminējošu.

Pēc vairākiem mēnešiem trešā situācijas testēšana uzrādīja līdzīgus rezultātus un joprojām pie durvīm nebija skaidras norādes par ieejas politiku. RADAR iesniedza sūdzību Vienlīdzīgas attieksmes komisijai (*Equal Treatment Commission – ETC*). Savai aizstāvībai kafējnicas īpašnieks norādīja, ka viņu politikas mērķis bija panākt klientu proporcionālu pārstāvniecību, kas atspoguļotu Roterdamas iedzīvotāju etnisko sastāvu. Tādējādi, viņš vēlējas, lai 80% kluba apmeklētāju būtu holandieši, bet 20% ne-holandieši. Turklāt otrajā grupā vairāk kā puse bija rietumnieciskas izcelsmes, bet otru pusi veidoja dažādas izcelsmes klienti, t.sk. afrikāņu, turku, antīliešu un marokāņu izcelsmes indivīdi.

ETC secināja, ka šāda politika līdzinās tiešai diskriminācijai uz etniskās piederības/rases pamata un uzsāka izmeklēšanu par tās likumību. Šajā gadījumā tā secināja, ka proporcionālās pārstāvniecības politiku nevar uzskatīt par pozitīvu rīcību, jo tās mērķis nebija panākt, lai personas, kas pieder pie nepienācīgi pārstāvētas vai kas sistemātiski atradušās nelabvēlīgā situācijā, uzlabotu savu stāvokli. Tādējādi, šajā gadījumā nebija piemērojams attiecīgais pretdiskriminācijas likuma pants. Tā kā nepastāvēja nekādi citi tiesiski pieņemami pamatojumi šādai politikai, ETC secināja, ka īpašnieks bija tieši diskriminējis uz rases/etniskās piederības pamata.

ETC konstatēja, ka situācijas testēšana veikta pareizi un tā norāda uz tiešo diskrimināciju. Saskaņā ar ETC, testi parādīja, ka visi autohtonie holandiešu pāri tika ielaisti klubā, un, lai arī atsevišķi ne-holandiešu apmeklētāji arī tika ielaisti, vairāk kā 50% ne-holandiešu apmeklētājiem kafējnicā – deju zālē ieeja tika liegta. Tādējādi, ne-holandiešu indivīdu neielaišana bija rezultāts šķietami neitrālam notikumam, kas neproporcionāli skāra ne-holandiešu izcelsmes personas. Kas attiecas uz netiešo diskrimināciju, proporcionāla pārstāvniecība nebija leģitīms mērķis kā tas jau tika secināts viedokļa pirmajā daļā.⁵⁸

⁵⁷ Sagatavots balstoties uz Rikki Holtmaat, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, the Netherlands, p. 34-37, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf

⁵⁸ ETC Opinion 2012-50, 15 March 2012, in: Rikki Holtmaat, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, the Netherlands, p. 14-15, available at: http://www.non-discrimination.net/content/media/2011-SK-Country%20Report%20LN_FINAL.pdf

Čehija

2003. gadā kāda romu sieviete, atsaucoties uz sludinājumu, pieteicās darbā aptiekā Rietumbohēmijā, kas bija daļa no starptautiskās aptieku ķēdes Rossman, taču saņēma atbildi, ka vieta jau aizņemta. Cita tā paša vecuma sieviete, kas darbojās kā testētāja ar slēptu magnetafonu, dažas minūtes vēlāk tika intervēta, un kaut arī norādīja, ka viņai nav ne profesionālā pieredze, ne arī piedalījusies kādās mācībās, veikala vadītāja viņai izteicās, ka viņa varētu tikt pieņemta darbā. Romu sieviete liecināja tiesā, ka viņai ir bijušas problēmas atrast jaunu darbu un viņai visur atteikts, acīmredzot etniskās piederības dēļ.⁵⁹ Lieta nonāca līdz Plzenas apgabaltiesai, starptautiskā aptieku ķēde atvainojās par diskrimināciju un samaksāja morālo kompensāciju romu sievietei 50 000 čehu kronu apmērā (EUR 1,670), kura bija tikusi diskriminēta.

2003. gadā 22. martā līdzīgu lietu skatīja Prāgas Augstākā tiesa. 2003. gadā D.-B., romu sieviete, atsaucās uz pārdevēja palīga vietu Prāgas veikalā Scorpio klubā, taču viņai uzreiz paziņoja, ka vieta jau aizņemta. Pēc pāris minūtēm uz interviju uz to pašu vietu tika uzaicināta čehu sieviete-testētāja, kurai paziņoja, ka veikala vadītājs varētu viņu intervēt, jo viņa varētu tikt pieņemta darbā. 2004. gada jūnijā Prāgas pilsētas tiesa nolēma, ka Scorpio klubam jāatvainojas un jāsamaksā romu sievietei morālā kompensācija 25 000 čehu kronu (835 EUR) apmērā.⁶⁰

2005. gada Ostravas reģionālās tiesa (pirmā instance) atzina Ostravas Diablo bāra īpašnieku par vainīgu, un uzlika viņam par pienākumu atvainoties par diskrimināciju un samaksāt morālo kompensāciju 90 000 čehu kronu (3000 EUR) trīs cietušajiem – vienai romu sievietei, diviem romu vīriešiem, jo bārs bija atteicies tos apkalpot viņu etniskās piederības dēļ. 2004. gadā bārā oficiante bija likusi atstāt bāru, norādot, ka tajā notika privāts pasākums. Dažas minūtes vēlāk čehu NVO aktivisti tika apkalpoti. Visos 3 gadījumos čehu NVO sniedza palīdzību cietušajiem.⁶¹

Lietuva

2008. gada decembrī Viļņas reģionālā tiesa pieņēma lēmumu pirmajā etniskās diskriminācijas lietā, kurā tika atzīta romu sievietes tieša diskriminācija nodarbinātības jomā. Būtiski, ka šajā lietā tiesa kā pierādījumu pieņēma Cilvēktiesību monitoringa institūta (Human Rights Monitoring Institute – HRMI) veikto situācijas testēšanu.

2007. gada oktobrī HRMI no vairākām romu NVO saņēma informāciju par kādu romu sievieti, kura sūdzējusies par to, ka savas etniskās piederības dēļ netiek pieņemta nekvalificētā darbā. Pēc šīs informācijas saņemšanas HRMI nolēma pavadīt sievieti uz vairākām Valsts darba aģentūras nozīmētām darbavietām. Lai gan iepriekš, zvanot uz kādu restorānu par trauku mazgātājas vietu, sieviete bija saņēmusi atbildi, ka vieta ir brīva, tad pēc ierašanās restorānā un sarunas ar restorāna pārstāvi, kurš intervijas laikā cita starpā pa-

⁵⁹ European Anti-Discrimination Law Review, Issue No.2/ October 2005, p.50, available at: http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/lawrev2_en.pdf

⁶⁰ Ibid., p. 50

⁶¹ Ibid., p.50

jautāja, vai sievietē dzīvo romu rajonā, viņai tika pateikts, ka vieta jau aizņemta. Pēc HRMI lūguma cita persona piezvanīja uz restorānu un pajautāja, vai trauku mazgātājas vieta joprojām ir brīva. Saņemot apstiprinošu atbildi, HRMI nolēma veikt situācijas testēšanu un dažas stundas pēc notikušā nosūtīja uz restorānu lietuviešu izcelsmes sievieti, kura uzreiz tika pieņemta darbā. Sarunas laikā restorāna pārstāvis arī norādīja, ka viņš nav pieņēmis darbā romu sievieti viņas etniskās piederības dēļ, jo nevēlas problēmas kolektīvā gadījumā, ja kaut kas pazustu. Romu sievietē iesniedza prasības pieteikumu tiesā, un HRMI tiesas procesā tika pieaicināta kā trešā puse, sniedzot atbalstu cietušajai personai.⁶² Lietā bija nepieciešams piesaistīt advokātu, kas pārstāvēja cietušo tiesā. Vienlīdzīgu iespēju Ombuds piedalījās tiesā kā eksperts.⁶³

Somija⁶⁴

2002. gada rudenī somu NVO (Somijas Cilvēktiesību līga) veica situācijas testēšanu, lai izpētītu, vai restorāni atsaka ieeju pie minoritātēm piederošām personām (testētāji bija ārzemju izcelsmes personas vai romi, ko pavadīja somi). Uz šīs izpētes pamata policijai tika iesniegtas vienpadsmit sūdzības par diskrimināciju. Sešas no šīm lietām diskriminācijas fakts apstiprinājās un apsūdzētie tika sodīti ar naudas sodu. Četros gadījumos prokurors nolēma apsūdzību neizvirzīt, un vienā gadījumā lieta netika iesniegta tiesā, jo tika nokavēti likumā noteiktie termiņi.

Testēšanas eksperimentus ir veikušas arī privātpersonas. Piemēram, 2006. gadā romu grupa veica situācijas testēšanu Porī pilsētā, lai pārbaudītu, vai viņiem tiks ļauta ieeja vietējos restorānos. Visi 16 testētie restorāni liedza ieeju testētāju grupas locekļiem, tomēr ļāva ieeit vairākuma grupas locekļiem. Krimināllieta tika ierosināta pret 13 personām, bet tikai 3 no tām tika sodītas, jo pārējie apsūdzētie varēja pierādīt, ka vienam vai vairākiem romu testētājiem ieeja tika liegta likumīgu iemeslu dēļ, t.i. viņu iepriekšējās nepiedienīgās uzvedības dēļ konkrētajos restorānos.

Dažkārt, lai aprakstītu situāciju, metodi izmanto žurnālisti. Tomēr arī šīs aktivitātes ir galvenokārt saistītas ar diskrimināciju, iekļūstot restorānos.

2012. gada maijā Nodarbinātības un ekonomikas ministrija prezentēja pirmo pētījumu par diskrimināciju attiecībā uz pieņemšanu darbā, kurš veikts izmantojot situācijas testēšanu.⁶⁵ Tika pētīta diskriminācija uz etniskā pamata un dzimuma, piesakoties daļēji

---

⁶² Samuolyte, Jolanta *Applying situation testing successfully to prove the discrimination based on ethnicity in: The Role of NGOs and Trade Unions in Combating Discrimination. The Perspective of EU Level NGOs and Trade Unions*, European Commission (2010)

⁶³ Gedaminas Andriukaitis, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2011, Lithuania, p. 25, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/lithuania>

⁶⁴ Sagatavots balstoties uz Rainer Hiltunen, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Finland, p. 33-35, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/finland>

⁶⁵ Discrimination in the Finnish Labour Market – An Overview and a Field Experiment on Recruitment, Discrimination in the Finnish Labour Market, Edita Publishing oy, Helsinki 2012 http://www.tem.fi/files/32827/TEMjul_16_2012_web.pdf

kvalificētiem darbiem birojā, restorānā, transporta un celtniecības uzņēmumos. Metode balstās uz fiktīvu darba meklētāju ar līdzīgu izglītību un darba pieredzi sekmīgu iznākumu salīdzinājumu. Sievietes un vīrieši ar krievu un somu vārdiem 2011. gada beigās pieteicās uz 1200 darbavietām. Pētījuma rezultāti parādīja, ka, lai uzaicinātu uz darba interviju, darba meklētājiem ar krievu vārdiem vajadzēja nosūtīt divreiz vairāk pieteikumus kā personām ar somu vārdiem. Lai arī etniskā diskriminācija tika atklāta visās pētījuma pilsētās un profesionālajās kategorijās, tomēr starp pilsētām vai profesijām netika atklātas atšķirības. Pētījums arī parādīja, ka starp somu darba meklētājiem, vīrieši tika diskriminēti daļēji kvalificētos biroja darbos, kuros dominē sievietes, savukārt netika novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības sieviešu un vīriešu atpakaļ saņemtajos zvanos celtniecības jomā. Salīdzinot etnisko un dzimuma diskrimināciju, uz etniskā pamata tika identificēta trīs reizes lielāka diskriminācija kā uz dzimuma pamata.

Bulgārija⁶⁶

Situācijas testēšanas metodi Bulgārijā izmanto NVO aktīvisti un juristi. Visbiežāk tā tiek izmantota gadījumos, kad pastāv aizdomas par diskrimināciju pret romu tautības pārstāvjiem, tādās jomās kā nodarbinātība, pieeja precēm un pakalpojumiem (viesnīcās, restorānos, kafējnīcās, publiskos baseinos).

Praksē situācijas testēšanas veidā iegūtus pierādījumus, ieskaitot video ierakstus un liecinieku liecības, pieņem gan Bulgārijas tiesas civilprocesa ietvaros, gan Bulgārijas vienlīdzības iestāde. Vairākās civillietās tiesas norādījusi, ka gadījumā, ja izvērtējot lietas materiālus kopumā nav tādu pierādījumu, kas apgāztu testētāju apgalvojumus un liecības, situācijas testēšanas veidā iegūti pierādījumi ir jāpieņem.⁶⁷ Iztiesājot lietu par diskrimināciju pret romu tautības cilvēku nodarbinātības jomā, tiesa skaidri atzina, ka testēšana, ko veic aktīvisti, ir pamatota, ņemot vērā viņu iesaisti cilvēktiesību aizsardzības darbā.⁶⁸

Austrija⁶⁹

Pašlaik situācijas testēšanas metodi Austrijā izmanto cilvēktiesību nevalstiskās organizācijas, ar mērķi piesaistīt sabiedrības uzmanību nepamatotas atšķirīgas attieksmes prob-

---

⁶⁶ Sagatavots balstoties uz Margarita Ilieva, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Bulgaria, p. 22-24, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/bulgaria>

⁶⁷ Decision N 591 of 12.03.2008 of the Supreme Court of Cassation, in: Margarita Ilieva, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Bulgaria, p.24, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/bulgaria>

⁶⁸ Decision of 09.07.2004 of the Sofia District Court in case 1969/2004; Decision N 622 of 2005 of the Pazardzhik Regional Court in case 675/2005, in: Margarita Ilieva, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Bulgaria, p.24, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/bulgaria>

⁶⁹ Sagatavots balstoties uz Dieter Schindlauer, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Austria, p. 25-27, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/austria>

lēmāi. Līdz šim metode tika īstenota tikai vienā jomā – pieejā precēm un pakalpojumiem (konkrēti – restorānos un baros), un tika testēts tikai viens diskriminācijas pamats – rase.

Lai gan Austrijā nav tiesu prakses šajā jautājumā, testēšanas rezultātā iegūta informācija par diskrimināciju tiek nodota varas iestādēm un tās var uzlikt administratīvo sodu. Šajos gadījumos NVO testētāji tiek uzskatīti par lieciniekiem.

Rumānija⁷⁰

Rumānijā situācijas testēšanas metodi izmantojušas gan cilvēktiesību nevalstiskās organizācijas, gan Nacionālā diskriminācijas apkaršanas padome (NCCD), kas ir Rumānijas vienlīdzības veicināšanas iestāde. Tika testēta diskriminācijas izplatība uz etniskās piederības pamata (pret romiem) pieejā precēm un pakalpojumiem (konkrēti – klubos un bāros). Šīs jomas izvēle tika pamatota ar to, ka tā ļauj iegūt lielāku publicitāti un tādējādi efektīvāk celt sabiedrības apziņu par diskriminācijas problēmu valstī. NCCD ir pilnvarota uzlikt administratīvus sodus diskriminācijas gadījumā. Pamatojoties uz situācijas testēšanas datiem, NCCD sodīja ar naudas sodu (ap 250 Eiro) klubus par diskrimināciju pret romiem.

Latvija

Situācijas testēšana nav minēta ne normatīvajos aktos, kas nosaka diskriminācijas aizliegumu, ne procesuālajos likumos, kuri regulē tiesvedības procesu. Gan Civilprocesa likums, gan Administratīvā procesa likums paredz, ka tiesa pieļauj tikai likumā noteiktos pierādīšanas līdzekļus un pieņem tikai tos pierādījumus, kuriem ir nozīme lietā. Tikai un vienīgi tiesa var noteikt, kādi pierādījumi ir nozīmīgi lietā. Viens no pierādīšanas līdzekļiem ir rakstveida pierādījumi, kas var būt noformēti arī kā audio vai video ieraksts. Tādējādi, lietas dalībniekiem ir tiesības iesniegt audio vai video ierakstu, kas atspoguļo situācijas testēšanas norisi, taču jautājumu par to, vai konkrētajiem pierādījumiem ir nozīme lietā, izlems tiesa.

Latvijā līdz šim NVO situācijas testēšanu kā līdzekli, kas tiešā veidā atklāj diskriminācijas gadījumus, izmantojušas tikai vienu reizi, lai pievērstu sabiedrības uzmanību rasu un etniskās diskriminācijas riskiem. 2011. gada martā Latvijas Cilvēktiesību centrs (LCC) piedalījās pirmajā Eiropas pretrasisma kustības (European Grassroots Antiracist Movement – EGAM) organizētajā situācijas testēšanas naktī, kuras ietvaros LCC pārbaudīja piecus no populārākajiem Rīgas naktsklubiem. Testēšanā tika izmantotas divas testētāju grupas, no kurām vienā bija jauni cilvēki ar tumšāku ādas krāsu, bet otrā – ar gaišu. Nevienā no klubiem diskriminācijas fakts netika atklāts. Testēšanas nakts, kuras ietvaros tika pārbaudīti naktsklubi un izklaides vietas, vienlaikus notika 14 Eiropas valstu lielākajās pilsētās.⁷¹

⁷⁰ Sagatavots balstoties uz Romanița Iordache, Report on Measures to Combat Discrimination Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC, Country Report 2012, Romania, p. 34-35, available at: <http://www.non-discrimination.net/countries/romania>

⁷¹ Latvijas Cilvēktiesību centrs (2011), *Situācijas testēšanas eksperiments ciņā pret rasu diskrimināciju*, pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/media-materials/situācijas-testēšanas-eksperiments-cina-pret-rasu/>

2005. gadā Rīgas apgabaltiesa pieņēma spriedumu lietā R.S. pret „Vernisāžas centru”.⁷² Lai arī lietā nav tiešas atsauces uz situācijas testēšanu, prasības iesniedzēja rīcība, pārbaudot kluba pieejamību pēc atteikuma tajā iekļūt saņemšanas, var tikt pielīdzināta situācijas testēšanai.

R.S. pārvietojas ratiņkrēslā. Viņš vairāku cilvēku pavadībā divas reizes vēlējas apmeklēt naktsklubu un abas reizes netika tajā ielaists. Abas reizes atteikums tika pamatots ar izdomātiem iemesliem – vienu reizi ar to, ka nav brīvu vietu, bet otru reizi ar to, ka klubā ir slēgtais vakars, kurā apmeklētāji tiek ielaisti tikai ar ielūgumiem. Abās reizēs pēc neilga laika viena no R.S. pavadošajām personām, būdama viena pati, klubā tika ielaista, t.sk. neprasot ielūgumu. Otrajā reizē kopā ar R.S. klubu apmeklēja arī TV5 filmēšanas grupa, kuras žurnālista liecība un uzfilmētais materiāls, kurā bija redzamas, ka pēc R.S. saņemta atteikuma, kluba virzienā dodas cilvēki, kuri klubā ieiet, vēlāk tiesā tika izmantots kā pierādījums. Tiesa R.S. prasību apmierināja daļēji, atzīstot, ka atbildētājs attiecībā pret R.S. ar savām darbībām: sniedzot izdomātus paskaidrojumus par R.S. neielaišanas klubā iemesliem, iestājoties durvis un nelaižot R.S. klubā un sniedzot izskaidrojošu informāciju, ka savu apmeklējumu R.S. būtu jāpiesaka vairākas dienas iepriekš, pieļāvis diskrimināciju invaliditātes dēļ un aizskāris viņa godu un cieņu. Tiesa piesprieda par labu prasītājam 3 000 latu lielu kompensāciju.

---

⁷² Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2005. gada 11. jūlija spriedums Lietā Nr. C04386004C2020/3, pieejams: <http://cilvektiesibas.org.lv/lv/database/rs-pre-sia-vernissazas-centrs/>